

Program konserwatorski dla wybranych zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Toruń 2012

Dokumentacja programu prac konserwatorskich dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

I. INFORMACJE WSTĘPNE

1. **RODZAJ OBIEKTU** : trzy sale muzealne w ratuszu:
 - sala Sądu Chełmińskiego (parter)
 - sala Prawa Chełmińskiego (I piętro)
 - sala Mieszczańska (II piętro)
2. **LOKALIZACJA** Muzeum miejskie Ratusz w Chełmnie

3. **NUMER REJESTRU ZABYTKÓW:**

4. **INFORMACJE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA:**

4.1. **ZAMAWIAJĄCY:** *MUZEUM ZIEMI CHELMNIŃSKIEJ
PRZY ul. RYNEK 28 W CHELMNIE*

4.2. **PODSTAWA OPRACOWANIA:**

- wizja lokalna
- dokumentacja fotograficzna
- dokumentacja naukowa do potrzeb konserwatorskich,

4.2. **PRZEDMIOT OPRACOWANIA**

Przedmiotem opracowania jest program prac konserwatorskich i badań stanu zachowania trzech sal w muzeum ratusza w Chełmnie

- sala Sądu Chełmińskiego (parter)
- sala Prawa Chełmińskiego (I piętro)
- sala Mieszczańska (II piętro)

4.4. **ZAKRES OPRACOWANIA**

Opracowanie obejmuje dokumentację obecnego stanu zachowania sal muzealnych: opisową i fotograficzną, a także badania stanu zachowania niektórych elementów zabytkowych sal oraz gotyckich murów Ratusza. Ponadto opracowano program prac konserwatorskich dla w/w sal oraz ich kosztorys inwestorski.

Opracowanie obejmuje również ocenę statyki budowli

4.5. **AUTORZY OPRACOWANIA**

mgr Maria Rudy – rzeczoznawca MKiDN

mgr Aleksandra Niedziółka – dyplomowany Konserwator Dziel Sztuki w specjalności Ochrona Dóbr Kultury oraz Konserwacja Rzeźby Kamiennej i Detali Architektonicznych

mgr Ryszard Szewczyk – dyplomowany Konserwator Dziel Sztuki w specjalności Konserwacja Rzeźby Kamiennej i Detali Architektonicznych

1. DANE HISTORYCZNE

Dokumentacja historyczna Sal Ratusza w Chełmnie

I. BUDYNEK RATUSZA

Historia: średniowiecze - koniec XIII w. budowa gotyckiego budynku ratusza:

Był to budynek murowany, ceglany, jednopiętrowy (wysokość ok. 8,6 m.), niepodpiwniczony (w archiwaliach jest mowa o piwnicy, ale zbyt płytkie posadowienie budynku wyklucza taką możliwość, ewentualnie pod wieżą), na rzucie prostokąta o wymiarach 10,0x 13,2 m, najprawdopodobniej z wieżą (wysuwano hipotezę, że jej relikty można odkryć w murach obecnej wieży). Przypuszcza się, że elewacje zakończone były trójkątnymi szczytami, a kryty był dachem dwuspadowym, ceramicznym.

Obecnie zachowane mury gotyckie są w części północnej ratusza, sięgają do gzymsu profilowanego nad oknami I piętra (8 m. wysokości), w układzie wendyjskim, cegła ma 8-9/12,5-14/ 26-28 cm; Ściany boków krótszych- wschodniego i zachodniego- o grubości dwóch cegieł (1 łokcia-58 cm), dłuższe, na których wspierają się sklepienia- dwóch i pół cegły (1 łokcia i 0,5 stopy- 72 cm). Budynek jest bardzo płytko posadowiony (1,2 m.). Lico muru ceglanoego sięga w głąb ziemi na 57-73 cm, a ławy fundamentowe z otoczków granitowych na zaprawie wapiennej na 47-56 cm, Stwierdzono również, w trakcie odkrywek, występowanie fundamentów ukośnie ustawionych do budynku (być może dawne szkarpy?)- z dużych otoczków granitowych z tłuczniem ceglany. Zlokalizowano je przy narożniku południowym oraz przy oknie drugim przyziemia od narożnika południowego. Nie określono kształtu tych fundamentów, gdyż nie kontynuowano wykopów (w roku 1956).

W ścianie wschodniej i zachodniej zachowały się po dwa okna (w poziomie parteru) oprofilowane, od góry zniszczone przez okna renesansowe. Profilowania okien nie są takie same. Składają się z kształtek ceglanych o profilach: prostego, wklęsłego i lancetowego w różnych układach. Również na tych ścianach na wysokości ok. 4m. odkryto po dwie blendy z oknami pierwszego piętra, być może przechodzące w szczyt.

W ścianie północnej, przy narożniku wschodnim, odkryto fragment ostrołukowego portalu, sięgającego niemal połowy wysokości średniowiecznego budynku. Portal był rozglifiony, z profilowanym obramieniem, na które składają się wspomniane profile okienne oraz dodatkowo wałek. Na parterze znajdowały się: waga, sala sądowa, kancelaria, a na piętrze sala/Rady.

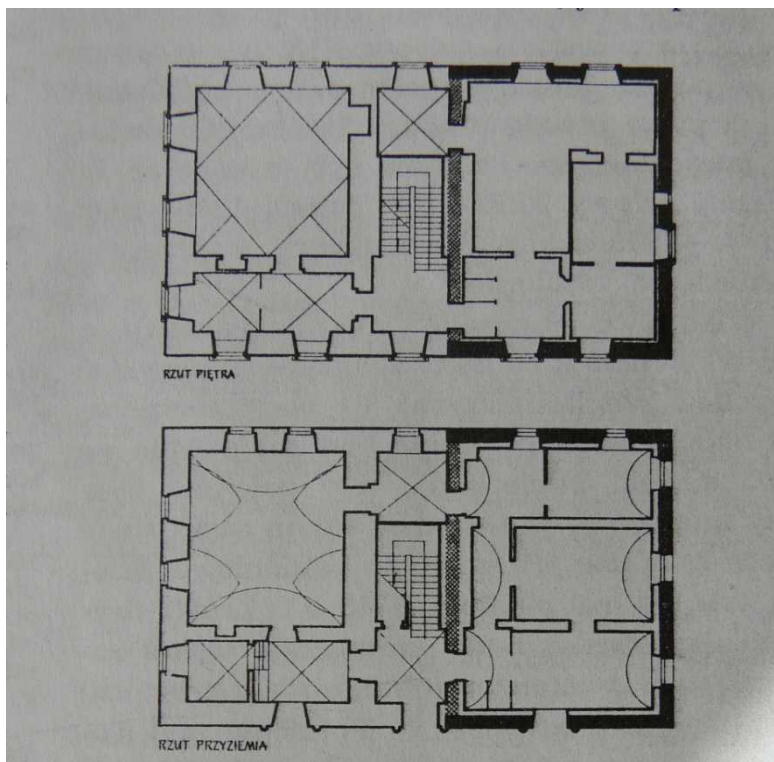
XVIw.

- 1567- 72 r.- renesansowa rozbudowa ratusza w stronę południową: Ostatecznie powstała budowla na planie prostokąta o wymiarach 13,2x 22,7 m., murowana, tynkowana, w dobudowanej części podpiwniczona. Budynek jednopiętrowy z poddaszem, zwieńczony bogato zdobioną attyką, zasłaniający dach pograżony ze spływem dośrodkowym, z wieżą z renesansowym hełmem. Odprowadzenie wody odbywało się przez dwie długie rynny po stronie północnej i południowej. Ściany ozdobione były boniowaniem wykonanym w sgrafficie. Mniej było otworów okiennych w stosunku do okienka, a także brak było prawego portalu w fasadzie obecnego ratusza. Brak było lewego, skrajnego otworu na pierwszym piętrze fasady oraz na elewacji południowej: parterowego skrajnego prawego oraz środkowego na pierwszym piętrze. Zamiast dwóch lewych okien fasady zachodniej znajdowały się wysoko umieszczone, małe, prostokątne Ławy fundamentowe o niższej wysokości niż gotyckie, również z otoczków granitowych.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Mury niegotyckie z cegły gotyckiej w wiązaniu kowadełkowym (blokowym) 7,5-8/13,5-14,5/27-27,5 cm, chociaż są też cegły długości 29 cm i 30,5 cm.

- 10.03. 1567 r.- I etap prac: kamień węgielny pod rozbudowę założono, dach 21.08.1568 r., do 1572 r. prace budowlane i wykończeniowe,
- 1589-96 r.- II etap prac: wzniesienie wieży
- 1590 r.- zamontowanie na wieży zegara
- 1595-96 r.- pokrycie hełmu wieży blachą ołowianą
wykonanie dekoracji Sali Rady Miasta Chełmna na I piętrze ratusza
przebudowa Sali Trzeciego Ordynku na I piętrze (dawniej część gotyckiego budynku): płytki posadzkowe zastąpiono podłogą, belkowy strop podniesiono i udekorowano polichromią

Fot. Parter i I piętro ratusza czarny kolor- stwierdzone zachowanie murów gotyckich, szary - mury gotyckie prawdopodobnie zachowane, biały- mury renesansowe. Rysunek za: E.Gąsiorowski, „Rynek i ratusz chełmiński” w: Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, nr X 1965, rys. Z. Dolatowski.

XVII w.

drobne prace: wykonano wielkie drewniane rynny¹, ich naprawy i czyszczenie², naprawy okien³, dorobienie okiennic⁴, naprawy dachów⁵, założenie ankrów (kotwa)⁶, naprawy wieży⁷, reperacja zegara⁸, naprawy schodów⁹, sufitu i podłóg¹⁰, nowe piece i reperacje pieców¹¹,

¹ W latach: 1665, 1677, 1679/80, 1680/81, 1683/84, 1690/91, 1695/96.

² W latach: 1640, 1655, 1658, 1665, 1673/74, 1675/76, 1677, 1681/82.

³ W latach: 1638, 1645, 1652, 1662, 1672/73, 1677, 1678/79, 1679/80, 1681/82.

⁴ W latach: 1655, 1684/85.

⁵ W latach: 1645, 1661, 1666, 1667, 1672/73, 1673/74, 1683/84, 1684/85, 1687/88, 1689/90, 1691, 1693/94, 1695/96.

⁶ 1697/98 r.

⁷ W latach: 1638, 1658, 1663, 1666, 1667, 1679/80, 1685/86, 1688/89, 1689/90, 1695/96, 1697/98,

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

reperacje zamków, poprawienie bruków przy ratuszu¹², dorobienie nowych drzwi¹³, naprawy „bandery” na wieży.

- 1674 r.- wmurowanie tablicy kamiennej na wysokości pierwszego piętra południowej elewacji ratusza z okazji objęcia przez biskupa chełmińskiego Andrzeja Olszowskiego arcybiskupstwa w Gnieźnie
- 1679/80 r.- wykonanie 12 nowych balasów na wieżę- dębowych (i 16 balasów rok później)
- 1684 r.- zakupiono wyposażenie sali radzieckiej "niebieski Puzinek"- sukno do obicia ścian oraz czerwone i niebieskie płótno do obicia mebli
- 1685 r.- naprawa zegara wieżowego
- 1687/88- naprawa dachu (ówczesny: pogażony, ceramiczny)

XVIII w.

- ok. 1700 r. projektowano ozdobienie sali radzieckiej, sądowej i Trzeciego Ordynku malowidłami : sentencjami, przedstawieniami alegorycznymi, herbami; nie wiadomo czy projekt został zrealizowany; w XIX w. zachowane były częściowo malowidła w ówczesnej sali sądowej (parter) razem z tarczami rajców miejskich, mogły powstać ok. 1718, gdyż taka data widniała koło krucyfiks w sali sądowej na parterze

drobne prace

- 1719- przebudowa hełmu wieży
- 1721r. - nowa wieżyczka, w miejsce wcześniejszej w 1720 zrzuconej przez wiatr z dzwonami, jej hełm barokowy zachowany do dziś; najprawdopodobniej na skutek tej katastrofy ucierpiał sam budynek i był częściowo odbudowywany, ale zakres zniszczeń i napraw nie jest znany.
- lata 40-te XVIII w.- zmiana funkcji sali na I piętrze z Sali Rady na Sądową: podział sali balustradami, wymiana drzwi na nowe, intarsjowane, postawienie murowanego kominka
- 1743 r.- Jan Roszkowski wykonał malowidła na płótnach o tematyce biblijno- sądowej i historycznej do Sali Sądowej na I piętrze (pokrywające wszystkie ściany po sklepienie), dawna sala sądowa na parterze została udekorowana dekoracjami malarskimi z malowidłami o tematyce biblijnej, inskrypcjami oraz herbami patrycjusza chełmińskich
- po 1772 r. (okres zaboru pruskiego) - pomalowano ratusz na kolor "Silbergrau" (szary)
- 1780-1806- naprawy zegara

XIX w.

- 1814-16- prace remontowe
- 1835- stan zachowania murów ratusza określono jako dość dobry, zauważono spękania w górnej części ściany frontowej, ale określono je jako stare i niegroźne; w bardzo złym stanie były tynki, które przeznaczono całkowicie do wymiany, postanowiono usunąć z wnętrza budynku szkodliwie działającą na mury kłoałę,
- 1835-48- częściowe przekształcenie wewnątrz: Sala Trzeciego Ordynku została podzielona na mniejsze pomieszczenia dla siedziby kasy miejskiej
- 1834-1887- naprawy zegara
- Wg opisu Schinkla z 1835 r. stan dość dobry, całe powierzchnie ścian pokryte boniowaniem

⁸ W latach: 1639, 1646, 1673/74, 1677.

⁹ W latach: 1640, 1669, 1672/73, 1678/79.

¹⁰ W latach: 1673/74, 1683/84, 1684/85.

¹¹ W latach: 1639, 1695/96, 1696/97.

¹²W latach: 1645, 1647.

¹³W latach: 1669, 1683/84, 1696/97, 1697/98.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

- 1837- naprawa dachu
- 1838- naprawa pieców
- ok. 1840 r.- otynkowanie ratusza z przykryciem pierwotnego boniowania
- 1844- opis stanu zachowania wg F. Von Quasta- zły stan dachu, rynny nie odprowadzają wody, przypuszczalnie nastąpiło rozluźnienie więźby dachowej, która opierając się o attykę działa szkodliwie, konieczność konserwacji attyki przez skotwienie jej, wymianę więźby, wykonanie bardziej spadzistych rynien oraz wymianę drewnianych rzygaczy
- 1845- potwierdzenie złego stanu dachu- wychylenie attyki o 1 stopę na zewnątrz w opisie cieśli Meleckiego
- 1 poł XIX w. prace związane z adaptacją części parteru do nowej funkcji: urządzenie pomieszczenia dla warty (pn),
- 1845- stwierdzono wychylenie wieży w kierunku wschodnim, zacieki wewnątrz i konieczność wymiany zmurszałych tralek w barierce
- od 1848 r.- prace przy urządzaniu celi więziennej na parterze,
- 1849- naprawa wieży
- 1852- prace remontowe
- 1855- otynkowanie Ratusza
- 1858- naprawa zwieńczenia wieży po tym jak jego fragment runął w okolice basenu
- 1859-1862- wykonanie wejścia po prawej stronie w elewacji głównej z portalem
- wykonano inwentaryzację ratusza,
- 1860- wstawienie zegara, wykonanie sklepienia nad salą kasy i zamurowanie jednego okna od strony północnej
- 1862- wykonanie projektu przebudowy- zamiana poddasza na piętro użytkowe z wybiciem otworów okiennych w attyce, przykrycie dachem pulpitowym, potrzeba przebudowy wynikać mogła poniekąd z wadliwego odprowadzania wody z dachu i złego stanu dachu, które powodowały częste zalewanie pierwszego piętra;
program ten rozszerzono na przesunięcie klatki schodowej oraz zamianę dachu pulpitowego na płaski
- 1863- 64- odnowienie Ratusza, m.in. otynkowanie
- 1869- 1889- zainstalowanie w Ratuszu oświetlenia gazowego
- ok. 1880 r.- wykonanie północnego portalu w elewacji wschodniej
- 1882- prace w ratuszu,
- 1884-87- przebudowa według projektu Hermana z 1862 r. (rozszerzonego):
- założono nową klatkę schodową przysuniętą do wieży- powstała wolna przestrzeń między ścianą wschodnią, a schodami
- wg tablicy w ratuszu z 1920 r oraz umieszczonej po wewnętrznej stronie attyki przebudowa poddasza na pomieszczenie użytkowe nastąpiła w 1885, a zakończenie prac w 1887 r., prace przy górnej części attyki po przebudowie dachu wykonał mistrz murarski Paweł Stefański wykonano:
- nadbudowę drugiego piętra w miejscu ciemnego poddasza- magazynu,
- nowe otwory w attyce i 1 na I piętrze fasady głównej,
- podniesienie posadzki II piętra,
- przekształcenie niektórych otworów na parterze,
- tynkowanie całości tynkami na bazie cementu,
- położenie nowego dachu drewniano- cementowego (w miejsce ceramicznego, pogrążonego), płaskiego, o grubości 1 m., z lekkim spadkiem w kierunku zachodnim, gdzie znajdował się punkt odwodnienia,
- w części północnej wydzielono wielką salę posiedzeń ozdobioną dekoracją sztukatorską,

. Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

część południowa mieściła lokale urzędowe.

- 1885 r.- całkowita renowacja attyki- m.in. otrzymała nowe zwieńczenie, założenie dwóch kotew na ścianie północnej powyżej dachu

- 8 marca 1888- otwarcie sali posiedzeń

- sierpień 1888- zakończono wykonywanie dekoracji malarskiej sklepienia jednej z sal w Ratuszu- na sklepieniu znajdowały się cztery herby: z rycerzem Zakonu Krzyżackiego, miasta Chełmna, pruski oraz orzeł Rzeszy Niemieckiej

- II poł. XIX w.-drobne prace malarskie, przy stolarce, wykonano schody granitowe

XX w.

- do 1906- roboty we wnętrzu,

-wybito nowe okno we wschodniej ścianie pierwszego piętra,

- wybudowano ścianki działowe na parterze w części gotyckiej likwidując otwory wejściowe w środkowej i zachodniej izbie

- 1912- remont wieżyczek: południowo- wschodniej i południowo- zachodniej umieszczenie 2 chorągiewek metalowych na narożach attyki

- 1921- naprawy w Ratuszu

- 1925- konserwator udzielił wskazówek co do sposobu restauracji wnętrza z uwzględnieniem barokowej polichromii

-1926- odłożono planowaną restaurację wnętrza na 1927 r.

- 1927- przegląd elewacji w mieście pod względem bezpieczeństwa i estetycznego wyglądu wykazał popękany i luźny w kilku miejscach tynk korpusu i wieży

- 1929- założenie piorunochronu, zdjęto kulę z dokumentami, zdjęto chorągiewkę z krzyżakiem

- 1930- naprawa, założono na wieży nową chorągiewkę z herbem miasta i orłem polskim

-1939- odrestaurowano elewacje- wymieniono tynki i przemaalowano elewację (w dotychczasowym kolorze) i wieżę we współpracy z konserwatorem

- 1942- otynkowanie Ratusza i pomalowanie elewacji na kremowo

1948- spękania muru nie mają charakteru odkształceń niebezpiecznych dla budynku, objawy wilgoci u podstawy sklepień- to wilgoć kondensacyjna, bo nie ma jej niżej ani wyżej

- 1954- pomalowanie wewnątrz Ratusza

-1954- 56- konserwacja malowideł z sali sądowej na I piętrze

- **ok.1955: Protokół z oględzin technicznych:**

na narożniku zewnętrznym północno- wschodnim na wysokości od ziemi do drugiego piętra kilka rys w odległości ok. 50 cm od narożnika, największa rysa szerokości 10 mm., pionowa, w środkowej jej części zerwano plombę z lat 1947-48- co oznacza dalsze niebezpieczne ruchy ratusza- przyczynę odkształcenia narożnika upatrywano w zbyt słabym posadowieniu narożnika, a także dodatkowe obciążenie powstałe po przebudowie II piętra, dodanie pieców i osłabienie ściany północnej przez wykucie bruzd na przewody kominowe;

Ściany wewnętrzne po dokładnej lustracji poszczególnych pomieszczeń wykazują małe rysy- pęknięcia pokryte częściowo malaturą na skutek prac z sierpnia 1954r., silne zawilgocenie ścian od podłogi parteru do wysokości pierwszego piętra powstałe na skutek braku izolacji poziomej i pionowej- zaleca się założenie izolacji i drenażu podłączonego do miejscowej kanalizacji, zaleca się sprawdzenie przyczyny różnic w grubości muru części północnej i południowej budynku;

na tarasie- stropodach drewniano- betonowy pokryty papą smołowcową oraz przykryty grubą warstwą żwiru; żwir należy usunąć z uwagi na zbędne obciążenie już i tak silnie nadwyrężonych murów konstrukcyjnych; w wieży konstrukcja drewniana wymaga naprawy: wymiany elementów zgniłych, powyginanych, należy ponownie wmontować

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

belkę, która spadła z wieży wraz z dzwonem na taras; należy poprawić instalację odgromową, stwierdzono obecność kotew: na ścianie zewnętrznej zachodniej na wysokości głównego gzymsu widoczne są kotwy belkowe stężające strop nad pierwszym piętrzem

- 1956- dodatkowo stwierdzono zacieki na drugim piętrze od stropodachu

- 1956-59- na skutek wcześniejszego stwierdzenia ruchów destrukcyjnych i zawilgocenia murów przeprowadzono prace:

- prace budowlano- konserwatorskie: m. in.:

- wzmocnienie konstrukcji budynku- założenie w bruzdach kutych w murze w poziomie stropu nad parterem (sklepienia) dwóch ściąągów wokół budynku- z tzw. kłamrami rzymskimi, ponieważ problemem było zakotwienie samego narożnika północno-wschodniego (od środka przewody kominowe),

-odkopano fundamenty i naprawiono je, odizolowano w części północnej gotyckiej, ścianki ½ cegły nowej na zaprawie cementowej, poszerzając ławę fundamentową, założono izolację pionową i sączki,

- przy narożniku północnym rozebrano i wylamano luźne części muru, a następnie przemurowano rozebrany narożnik cegłą uprzednio na zaprawie wapienno-cementowej, wiążąc ją z murem stałym, wzmocniono go również szkarpa podziemną z dobrze ubitego betonu.

- obłożenie całego budynku kostką granitową w przyziemiu, po uprzednim poszerzeniu ławy fundamentowej,

- tynkowanie,

- założenie krat w oknach parteru,

- wstawienie stolarki drzwiowej na parterze

- wymiana zbyt ciężkiego pokrycia dachowego, pokrycie go warstwą płytek ceramicznych

-prace przy wieży: wymiana drewnianych elementów wieży, zawieszenie dzwonów, pokrycie blachą wieży, wymiana tarcz zegarowych na wzór pierwotnych, tynkowanie na beżowo,

- prace przy piwnicach- naprawa rys i pęknięć, pobiałkowanie ich, przeznaczenie na kotłownię

- założenie centralnego ogrzewania- budowa komina: wykucie strzępi w murze, wykucie sklepień, murowanie na zaprawie cementowo- wapiennej, wykucie nowego otworu na wysp na węgiel w piwnicy, wyłożenie podłogi kotłowni cegłą klinkierową na warstwie zaprawy cementowo- wapiennej

W trakcie prac odkryto relikty średniowiecznego Ratusza:

przeprowadzono gruntowne odnowienie i odkrycie gotyckiej partii ratusza,

inwentaryzacja gotyckich odkrywek i uczytelnienie odkrywek szeregu otworów

gotyckich, (podczas odkrywek stwierdzono występowanie izolacji pionowej-

"smółkowej" na elewacji wschodniej, między portalem głównym, a prawym, na

wysokości 2 m., stwierdzono również występowanie ściągu w murze- na elewacji

wschodniej i zachodniej, w poziomie posadzki pierwszego piętra) W murze występują

również fragmenty w wiązaniu krzyżowym, starą cegłą gotycką lub nową, maszynową- nieokreślone reperacje, tynk grubości 1,5-4 cm (według odkrywek z 1956 r.)

25.08.1956- protokół: na elewacji zachodniej części północnej, na wys. parapetów I

piętra odkryto 2 szczątkowe wnętrza okienne o obramieniu profilowanym- mury w tej

części są wedyjskie na elewacji wschodniej też takie otwory okienne, ale cofnięte od lica

o pół cegły, co świadczy o pogrubieniu muru o te pół cegły, na elewacji północnej też

otwór ostrołukowy, profilowany (inny profil) ale na innej wysokości, więc pewnie inne

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

jego przeznaczenie, na elewacji zachodniej odkryto spoinę pionową nie powiązaną, rozgraniczającą przypuszczalnie straszą część murów o wątku wendyjskim od pozostałej części muru

do 1975 siedziba władz miejskich

1977- 1983 r.- prace adaptacyjne na siedzibę Muzeum Ziemi Chełmińskiej:

- wzmocnienie murów zewnętrznych części gotyckiej na wysokości pierwszego piętra konstrukcją żelbetową składającą się z wieńców i słupów oraz ściągów stalowych
- przywrócenie dawnego układu wnętrza przez wyburzenie podziałów na parterze i w części gotyckiej na I piętrze (Sala Trzeciego Ordynku)
- odtworzenie przejścia między salą sądową na I piętrze, a Salą Trzeciego Ordynku
- konserwacja i częściowa rekonstrukcja drewnianego, polichromowanego stropu w Sali Trzeciego Ordynku, podwieszenie go pod nowym stropem z belek stalowych i płyt typu "WPS", w sali tej wmontowano w części południowej posadzki ceramiczne płytki ze znajdującej się tu wcześniej średniowiecznej posadzki
- zabezpieczenie dachu kilkoma warstwami izolacyjnymi, przez założenie fartucha z blachy cynkowej do wysokości ok. 50 cm muru attyki
- założenie nowych posadzek marmurowych w przyziemiu i na I piętrze oprócz Sali Sądowej, na II piętrze- parkiety, w korytarzach i klatce schodowej- granitowe
- założenie nowych, krytych instalacji centralnego ogrzewania, wodno- kanalizacyjne, elektryczne, alarmowe (przeciwpożarowa i przeciwwłamaniowa), linię telefoniczną
- pomalowanie wnętrza i elewacji farbami emulsyjnymi i klejowymi
- renowacja sztukaterii w przedsionku na parterze oraz w Sali Mieszczańskiej na II piętrze
- zawieszenie w Sali Mieszczańskiej nowego żyranodola, a w pozostałych pomieszczeniach mosiężnych lamp świecowych
- wykonanie nowych okuć drzwiowych i okiennych, konserwacja tarcz zegara, naprawa zegara, założenie mechanizmu hejnału
- założenie boazerii, wstawienie nowych mebli, gablot

W latach 1978-1980 r. wykonywano odkrywki we wnętrzach, w opracowaniu podkreślono, że dalsze badanie ścian nie będzie możliwe, gdyż " mury groziły zawaleniem wskutek zniesienia wiązania wątków wielokrotnie przebudowywanych jak stwierdziły liczne wizytacje terenowe z autorem projektu [na adaptację Ratusza na muzeum- inż. T. Polakowski], inspektorem WKZ oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Toruniu".

-od 1983 muzeum i sala ślubów USC

XXI w.

- 2000-2001- kompleksowe prace konserwatorsko- budowlane przy tarasie, elewacjach i attyce, przebudowa stropodachu, nowa kolorystyka elewacji, odnowienie ścian i sufitu sali mieszczańskiej, prace przy detalu i attyce- z braku materiałów archiwalnych i analogii rekonstrukcja w oparciu o istniejące poprawne formy detali z elewacji, wykonanie części elementów na nowo, zabezpieczenie jedyne zachowanego XVI w; pozostałości medalionu przedstawiającego twarz w elewacji południowej w pasie dekoracji I piętra z prawej strony, brak danych na temat XIX w. rekonstrukcji, późniejsze prace w zarysach zachowały detal oryginalny, W większości detal pochodził z XIX w. i lat 70-tych XX w.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Wybrane źródła:

Publikowane:

- „Chełmno- przewodnik”, Wyd. Morskie, Gdynia- Chełmno 1967
- T. Chrzanowski „Chełmno”, 1991
- “Das Culmer Zeitung”, 1888 r.: nr 4, 14 Januar; nr 19, 7 Marz; nr 76, 25 August.
- „Dzieje Chełmna i jego regionu”- pod red. M. Biskupa,
- E.Gąsiorowski, „Rynek i ratusz chełmiński” w: Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, nr X, 1965.
- J. Heise, “Die Bau und Kunstdenkmaler der Provinz Westpreussen”, H.5, Der Kreis Kulm, Danzig 1887.
- J. Kałdowski, “Ratusz w Chełmnie”, Toruń 1984.
- „Kulm an der Weichsel”, red. Henatsch. Bremervorde 1982.
- J. Nierzwicki, “Krótki przewodnik po Chełmnie”, Chełmno 1930.
- M. Rejmanowski, B. Rymaszewski, „Zabytki Chełmna” w: „Chełmno” pod red. M. Kozłowskiej, Gdynia 1967.
- A. Semrau, “Symbole und Inschriften in Culmer Rathhause” w: “Culmer Zeitung”, nr 111, 25 September 1891.
- A. Semrau, “Marktgebäude In Kulm” w: “Mitteilungen des Copernicus Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn”, H. 26, 1918, s.35.
- “Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i państw słowiańskich”.
- „Słownik geograficzny państwa polskiego”- tom I, zeszyt 8.
- M. Zieliński, „Chełmno civitas totius Prussiae metropolis XVI- XVIII w.”, Bydgoszcz 2007.
- „Ziemia Chełmińska”, 1930 r., nr 37-42

Niepublikowane:

Archiwum WKZ Toruń:

- Dokumentacja malowideł z Sali Sądowej Ratusza, PPKZ 1954 r.
- Dokumentacja odkrywek, 1956 r.
- Dokumentacja prac konserwatorskich przy malowidłach z Sali Sądowej Ratusza, PPKZ 1961 r.
- Rozpoznanie stanu technicznego, Ratusz Chełmno”, inż. St. Miklaszewski, czerwiec 1976 r.
- A.Truszczyńska, R.Stepniak, B. Szermer, Opis techniczny i historyczny- politechnika Gdańska 1949-50.
- inż. Alojzy Spik, "Projekt techniczny instalacji automatycznej sygnalizacji pożaru", 1978 r.,
- inż. Alojzy Spik "Ratusz- adaptacja na muzeum i USC Chełmo- koncepcja, instalacja elektryczna" 1976,
- "Inwentaryzacji stropu poddaszowego " PPKZ
- Karta Ewidencji Zabytków, Dariusz Chmielewski, 10.11.2003, Archiwum WKZ Toruń.
- Ratusz w Chełmnie, PPKZ 1956.
- Sławiński, „Projekt architektoniczny odkrywek”, 1956.
- Teczka zabytku nr 537- Ratusz w Chełmnie (korespondencja)

Inne:

- Karolina Zimna- Kawecka, „Działalność konserwatorska na terenie województwa pomorskiego w latach 1920-39”, praca doktorska na WSP UMK w Toruniu, 2011 r.
- Die Reparatur des Rathauses 1833- 1866 und des Thurmes, AP Toruń, Akta Miasta Chełmna 365
- Symbole et Inscriptioes in Praetorio Culmensi”, AP Toruń, kat. II, XIV, 53 a.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

II. SALE W RATUSZU

1.Sala Ślubów

Sala znajduje się na parterze, w części południowej ratusza, w jej drugim traktcie, poprzedzona przedsionkiem. Jest to część ratusza powstała w 2.poł. XVI w. jako rozbudowa budynku średniowiecznego, w południowo- zachodnim narożniku budynku ratusza w Chełmnie. Pomieszczenie na planie prostokąta o wymiarach 7,50 x 6,70 m, kryte sklepieniem kolebkowym z lunetami. W ścianach: południowej i zachodniej otwory okienne prostokątne, z głębokimi gładziami wewnętrznymi sklepionymi odcinkowo.

Sala znajduje się w części ratusza, która powstała w okresie renesansu, zbudowanej z cegły pełnej w wątku wendyjskim, sklepienie ceglano- jego grubość nieokreślona, ponieważ obecnie cała sala jest otynkowana, a do badań użyto metod nieniszczących. Podczas zakładania instalacji w latach 70-tych stwierdzono tam grubość sklepienia na 1 cegłę. Posadzka kamienna, stolarka krosnowa, 1 i 2 poziomowa, dwudzielna, szklona w szczeblinie.

Historia

- od końca XVI w.- 40-tych XVIII w. siedziba Sądu Chełmińskiego
- od lat 40- tych XVIII w.- 1939- biuro policyjne
- po II wojnie światowej- archiwum miejskie, biuro naczelnego sekretarza miejskiego
- do 75 siedziba władz miejskich,
- od 1983 Muzeum Miasta Chełmna i Sala Ślubów Urzędu Stanu Cywilnego

Fazy historyczne

I faza

4. ćw. XVI w., XVII w.- wygląd Sali nie jest znany, ślad po kracie świadczy o tym, że była tu niegdyś sala sądowa, nie zachowały się przekazy na temat wyglądu ówczesnego wystroju malarskiego. W okresie manierystycznej rozbudowy ratusza zostały wykonane w sali na parterze malowidła natynkowe, opatrzone licznymi łacińskimi sentencjami, niezachowane.¹⁴

XVIII w.

1.poł. XVIII w.- wykonanie dekoracji malarskiej na ścianach i sklepieniu
- najprawdopodobniej korzystano z rękopisu „Symboles et Inscriptioes In pretorio Culmensi” z ok. 1700 r.¹⁵, który był projektem malowideł do Ratusza, nie w pełni zrealizowanym; w Sali umieszczono następujące przedstawienia :

1. nad drzwiami- herb miasta i napis: Suscripiant montes pacem populi et colles justitiam P. z 73
2. Na suficie- napisy i malowidła: po prawej obrazie Lex et Veritas- Prawo i Sprawiedliwość z napisami (obok Lex nie odpowiada temu z rękopisu), , naprzeciw: Caritas et Justitia- Miłość i Sprawiedliwość z napisami (obok Justitia nie odpowiada temu z rękopisu), dwa miejsca na napisy w tym czasie były puste, a z czterech istniejących dwa nie odpowiadały tym z rękopisu, kolejny napis powinien znajdować się nad drzwiami
3. Cztery symbole we framugach okien:
 1. Manus tenens perpediculum- Ręka trzymająca wahadło, brak napisu: Aequa dignoscit- Rozsądza bezstronnie.
 2. Libra- Waga, brak napisu: Omnibus aequae- Wszystkim równo
 3. Speculum- Zwierciadło, dopisek: Suum cuique- Każdemu co jego
 4. Sol- Słońce, brak napisu: Omnibus idem- Dla wszystkich równo
- 4.Dwa napisy nad i pod krucyfiksem nie zostały wykonane, zamiast nich data: 1718.
- 5.Środek sklepienia: Oko Boga z napisem: „ Patrzy Pan Bóg na nas”¹⁶

¹⁴ Marek Zieliński, „Chełmno civitas totius Prussiae metropolis XVI- XVIII w.”, Bydgoszcz 2007., str. 281

¹⁵ “Symbole et Inscriptioes in Praetorio Culmensi”, AP Toruń, kat. II, XIV, 53 a.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

1743 r.- wykonanie dekoracji w Sali w postaci herbów i godeł (nie przetrwały do 1917 r.), namalowanych na ścianach- 22 sztuki, m.in. :

- dwukrotnie: trzy świńskie głowy na czerwonym polu- herby rodziny Forbesów,
- dwukrotnie: dwie na krzyż złożone strzały ostrzem zwrócone do góry, jego hełm ozdobiony trzema strzałami ostrzem zwróconymi od góry, przy nim litery P-C S-C, czyli: (P(etrus) C(zatter) S(cabinus) C(ivilis))- herby rodziny Czatter,
- dwukrotnie: serce, z którego wychodzą trzy róże, przy jednym z nich litery: A G S - C. C- (A(ntonius) G(rylewicz) S(cabinus) C(ivilis)) - herby rodziny Grylewicz,
- ręka trzymająca różę- A. (V.-K.) S-S C. (A (-) V(ladeslaus) K(ossenda) S(cabinus) S(uburbanus) C(ulmensis)- herb rodziny Kossenda,
- czerwona belka poprzeczna na błękitnym polu, na belce trzy sześcioramienne złote gwiazdy, po obu stronach litery: C-H. V. S-S C. (C(asimirus) H(Inez) V(ice) S(cultetus) S(uburbanus) C(ulmensis)- herb rodziny Hinc,
- gołąb z gałązką oliwną w dziobie siedzący na pniu drzewa- inicjały nie zachowały się w całości- P-J-C- (C) N- (E)

XIX w.

- prace remontowe 1814-16
- 1849 r.- konieczność naprawy okna, przez które deszcz i wiatr dostają się do pomieszczenia; naprawa okien, konieczność pomalowania ich na brązowo, naprawa drzwi do Sali¹⁷,
- sierpień 1888 r.- zakończono wykonywanie dekoracji malarskiej sklepienia sali w Ratuszu- na sklepieniu znajdowały się cztery herby: z rycerzem Zakonu Krzyżackiego, miasta Chełmna, pruski oraz orzeł Rzeszy Niemieckiej¹⁸,
- 1891 r.- według opisu prof. Artura Semraua z tego roku: na ścianach i sklepieniach zachowane były opisane powyżej polichromie z XVIII w.: symbole, sentencje, herby. A. Semrau dokonał ich porównania z opisem w manuskrypcie z ok. 1700 r.- „Symbole et Inscriptiones In praetorio Culmensi”. Częściowo odpowiadają one opisowi z rękopisu. A. Semrau nie opisuje 4 herbów z 1888 r.
- 1887 r.- w ówczesnym biurze policyjnym zachowany był malarski wystrój Sali- „na sklepieniu i ścianach pojedyncze figury”¹⁹

XX w.

- do 1906- roboty we wnętrzu, być może wtedy pokryto ściany pobiałą²⁰,
- 1912- remont,
- 1917 r.-podczas wizyty Artura Semraua wystrój malarski Sali już nie istniał; A. Semrau przypuszczał, że pokryty został pobiałą lub nowym tynkiem (być może podczas prac w 1906 r.)²¹
- 1921- naprawy w Ratuszu²²
- 1925- konserwator udzielił wskazówek co do sposobu restauracji wnętrza z uwzględnieniem barokowej polichromii²³
- 1926- odłożono planowaną restaurację wnętrza na 1927 r.²⁴
- 1956- założono centralne ogrzewanie; roboty zduńskie- rozbiórka pieców kafłowych

¹⁶ Artur Semrau, „Symbole und Inschriften in Culmer Rathhause” w: „Culmer Zeitung”, nr 111, 25 September 1891.

¹⁷ Die Reparatur des Rathhauses 1833- 1866 und des Thurmes, AP Toruń, Akta Miasta Chełmna 365

¹⁸ „Das Culmer Zeitung”, 1888, nr 76, 25 August.

¹⁹ J. Heise, „Die Bau und Kunstdenkmaler der Provinz Westpreussen”, H.5, Der Kreis Kulm, Danzig 1887.

²⁰ Karta Ewidencji Zabytków, Dariusz Chmielewski, 10.11.2003, Archiwum WKZ Toruń.

²¹ A. Semrau, „Marktgebäude In Kulm” w: „Mitteilungen des Copernicus Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn”, H. 26, 1918, s.35.

²² K. Zimna- Kawecka, „Działalność konserwatorska na terenie województwa pomorskiego w latach 1920-39”, praca doktorska na WSP UMK w Toruniu, 2011 r.

²³ K. Zimna- Kawecka, op. cit.

²⁴ K. Zimna- Kawecka, op. cit.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

- pomalowanie farbą klejową dwukrotnie ścian w kolorach półpełnych, farbą olejną osłon grzejników, olejną z zagruntowaniem minią powierzchni żelaznych, wykonanie osłon grzejników z drewna
- 1976 r.- stan sklepień trudno określić, bo pokrywają je tynki, w narożnikach, m. in. południowo-zachodnim pęknięcia- niegroźne, powstały prawdopodobnie przed opasaniem ścian ściągami²⁵
- 1978 r.- 1982 r.- w ramach prac adaptujących budynek Ratusza na Muzeum, a omawianą salę na Salę Ślubów Urzędu Stanu Cywilnego wykonano m.in. następujące prace:
 - zamontowano centralne ogrzewanie- nakazano wykuć wnęki na grzejniki w Sali Ślubów,
 - założono instalację przeciwpożarową- przebiegała lewym ościeżem drzwi, po ścianie, przez sklepienie środkiem-łożono 2 czujki co ok. 2 m., instalacja przechodzi przez wejście do biura kierownika USC, czujki w gniazdach podtynkowych G 2 S-1,
 - założono instalację elektryczną : po obu stronach drzwi wejściowych, po obu stronach drzwi do kierownika USC, między oknami naprzeciwko wejścia, w narożu lewym na lewej ścianie, i 2 na lewej ścianie po obu stronach okna.

Fot.1. Sala Ślubów w czasie remontu w 1982 r. (z Archiwum Muzeum Miasta Chełmna)

²⁵ „Rozpoznanie stanu technicznego, Ratusz Chełmno”, inż St. Miklaszewski, czerwiec 1976 r., archiwum WKZ W/900

2.Sala Prawa Chełmińskiego, dawna Sala Sądowa

Opis

Sala znajduje się na pierwszym piętrze, w części południowej ratusza, w jej drugim trakcie, poprzedzona przedsionkiem. Sala na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu o wymiarach 7,50 x 6,70 m, kryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami przenikającymi się w narożnikach Sali. W ścianach północnej i zachodniej po dwa okna o grubych ościeżach- ok. 100 cm, rozglifionych od wewnątrz. Na ścianie wschodniej zachowane drzwi intarsjowane z obu stron z XVIII w. oraz na ścianie północnej malowane- imitacja intarsji, obok nich kominek z XVIII w. W tej samej ścianie znajduje się schowek z żelaznymi drzwiami z XVI w., okutymi skośną kratą z rozetami, zdobionymi rozetkami. Na ścianie północnej drzwi drewniane malowane imitujące intarsję.

Na posadzce kostka marmurowa oraz posadzka z desek (1/3 powierzchni) malowana we wzór kostek marmurowych. Okna ościeżnicowe podwójne, czterokwaterowe, dwupoziomowe, dwudzielne.

Na sklepieniu znajduje się malowidło temperowe na tynku ujęte stiukową ramą w kształcie czteroliścia opisanego na kwadracie.

Na ścianach obrazy wykonane techniką olejną na płótnie. Malowidła dzielą się kompozycyjnie na dwa pasy: figuralne o wysokości ok. 180 cm i pejzażowe w pasie ok. 70cm wysokości. Przedstawiają:

Ściana południowo- wschodnia: Sąd Salomona i pas pejzażowy:

- 1) postać żołnierza z dzieckiem i mieczem, między kolumnami znajduje się napis: "Renovit August 1881, A. Flizikowski"
- 2) grupa postaci na tle kolumnady
- 3) grupa postaci na tle kolumnady, na kapitelu kolumny napis: 1881, A. Flizikowski" (grupa ta wyróżnia się spośród pozostałych przedstawień sposobem malowania)
- 4) Salomon na tronie
- 5) Cztery postaci siedzące na ławie, w tle kolumny
- 6) Grupa rycerzy na tle kolumn
- 7) Dwie klęczące niewiasty

Ściana południowo- zachodnia: przybycie królowej Saby, na dole pas pejzażu:

- 1) trzy niewiasty, w tle arkada
- 2) (ościeże) trzy niewiasty, w tle łuki arkadowe podparte kolumną
- 3) (ościeże) grupa postaci na tle pejzażu
- 4) (scena główna) na pierwszym planie trzech rycerzy, u ich nóg pies, na drugim dwie postaci na wielbłądach (kobieta i mężczyzna), dalej grupa wielbłądów
- 5) (ościeże) rycerze na koniach
- 6) (ościeże) na tle architektury stoi mężczyzna, obok dziecko, w tle grupa kobiet
- 7) scena ta łączy się z kompozycją ściany północno-zachodniej: trzech mężczyzn na tle kotary

Ściana północno- zachodnia: Sąd nad Zuzanną, na dole pas pejzażowy:

Ściana północno- wschodnia: osobny obraz w półkolu przedstawiający trzech rycerzy w zbrojach. Pod nim dwie sceny obok drzwi:

1)dwie postaci : Sprawiedliwość i Pokój, napis na banderoли nad nimi: "JUSTITIA ET PAX OSCULATAE SUNT"

2)dwie kobiety klęczące na ziemi nad dzieckiem

Część obrazów jest oprawiona w wąskie, złożone, rzeźbione ramy z roślinnym motywem, część w proste. Zamontowane są po ostatnich pracach konserwatorskich na drewniane deski wmurowane w ściany.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Historia

II poł. XVI w.- lata 40-te XVIII w.- sala Rady Miasta Chełmna

Od lat 40-tych XVIII w.- sala sądowa

Od 1888 r.- pokój burmistrza

od 1950 r.- sala Towarzystwa Miłośników Chełmna, które od 1954 r. przekształca się w Oddział Polskiego Towarzystwa Archeologicznego,

od 1983 r.- Muzeum Chełmińskie

Fazy historyczne

- I faza

XVI w.

- wykonanie dekoracji: na plafonie na suficie dekoracja malarska- (fragment zachowany przy polichromii przedstawiającej Chrystusa Zbawiciela na suficie- ornamentalna dekoracja w postaci stylizowanej wici roślinnej), nad portalem umieszczono manierystyczną rzeźbę Caritas ze sztucznego kamienia, wykonanie skarbca z metalowymi drzwiami

XVII w.

- wykonano nowe piece oraz naprawiono stare,

1684 r.- zakupiono wyposażenie Sali: "niebieski Puzinek"- sukno do obicia ścian oraz czerwone i niebieskie płótno do obicia mebli

- II faza

XVIII w.

Według manuskryptu „Symboles et Inscriptioes In praetorio Culmensi” z ok. 1700 r. w Sali powinny się znajdować następujące malowidła ściennie:

1. Genius una manu librum altera gladium teneus- Genius trzymający w jednej ręce książkę, a w drugiej miecz, do tego dopisek: „Justitia sapientiae comes”- „Sprawiedliwość jest towarzyszką mądrości”
2. Phaethon in curru solem vehens et ex Zodiaco rucus- Faeton wiozący na wozie słońce i spadający z Zodiaku, dopisek: „Non uisi peritus dirigit”- „Tylko doświadczony może kierować”
3. Paris malum aureum inscriptum detur pulchriori teneus- Parys trzyma jabłko, na którym napisano: Ma być wręczone najpiękniejszej, dopisek: „Privata publicis officiunt”- „Sprawy prywatne szkodzą publicznym”.
4. Aman Mardocheum in equo sedeutem deducit – Aman uprowadza Merdechteusza siedzącego na koniu, dopisek: „ Consilium malum consultori pessimum”- „Zła rada jest najgorsza dla tego, kto jej udziela”.

Oprócz tego w Sali znajdowało się wiele napisów: osiem na ścianach, cztery nad oknami oraz jeden nad zachowanym do dziś kominkiem.

Malowidła te nie zgadzają się z opisem z manuskryptu „Symboles et Inscriptioes In pretorio Culmensi” z ok. 1700 r.²⁶

Nad rzeźbą Caritas znajdował się napis: „ Omnibus et siugulis”- „Wszem wobec i każdemu z osobna”, obecnie pod rzeźbą zachowany jest nadal napis: „Non quaerit quae sua sunt” – „Nie poszukuje co do niej należy”.

²⁶ Dwa podpisy do malowidła z Chrystusem Zbawicielem wymienione w z manuskrypcie „Symboles et Inscriptioes In pretorio Culmensi” z ok. 1700 r. sugerują, że w rękopisie tym przedstawiono projekt polichromii, z alternatywnymi rozwiązaniami, a nie jej faktyczny wygląd w tym czasie.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Pod koniec XIX w. stwierdzono, że istniejące ówczesne polichromie nie odpowiadają tym z rękopisu. Mogło to wynikać z faktu, że XVIII- wieczne polichromie nie zachowały się lub opis z manuskryptu był jedynie projektem, być może nie do końca zrealizowanym.

- 1723 r.- nieznanemu malarzowi namalował Culmusa w towarzystwie dwóch rycerzy krzyżackich, możliwe, że namalował też Chrystusa na plafonie na sklepieniu²⁷

40-te XVIII w.- zmiana funkcji Sali z Sali Rady na Sądową: wymiana drzwi na nowe, intarsjowane, podział sali balustradami, postawienie murowanego kominka

- 1743 r.- Rada miasta zleciła wykonanie obrazów do Sali na 1. piętrze Janowi

Roszkowskiemu- obywatelowi chełmińskiemu. Przedstawienia miały dotyczyć tematyki sądowniczej. Roszkowski wykorzystał tu tematykę starotestamentową: króla Salomona na tronie, króla Salomona rozsądającego spór o dziecko, wizytę królowej Saby u króla Salomona, sąd nad Zuzanną, a także alegorie Pokoju i Sprawiedliwości w uścisku. Dekoracja wykonana została na płótnie do wysokości ścian sali- 270 cm.²⁸

III faza- konserwacje, naprawy:

XIX w

- prace remontowe 1814-16

- 1881 r.- konserwacja malowideł przez A. Flizikowskiego:

Szczególnie zniszczone fragmenty obrazów zabezpieczono przez przyklejenie ich klejem mącznym do uprzednio wyklejonej papierem ściany. Zabieg wykonano na obrazach: ściana południowo-zachodnia- orszak rycerzy na koniach, trzy niewiasty na tle arkad, ściana południowo- wschodnia- grupa postaci na tle kolumnady, grupa postaci na tle kolumnady przemalowana (namalowana?) przez A. Flizikowskiego, wyróżniająca się odmiennym stylem od pozostałych malowideł (napis na kapitulu kolumny: 1881 A. Flizikowski). Naprawa podobrazia przez naklejanie od odwrocia łąt z płótna i skóry używając do tego kleju stolarskiego. Łaty takie zastosowano na ścianach południowo- wschodniej i południowo- zachodniej. W znacznym stopniu przemalowano otoczenie łąt jak i malowidło na sklepieniu.²⁹

XX w.

-1921- naprawy w Ratuszu

- lata 30-te XX w.- na zdjęciach widoczna polichromia nad malowidłami na płótnach: fragmenty ścian nad obrazami pomalowane na jeden kolor, łuki jarzmowe nad oknami obwiedzione cienkim, ciemniejszym paskiem, nad każdym z okien ozdobny karnisz, w oknach zasłony we wzory geometryczne, obszyte taśmą z frędzlami, fragmenty sklepienia widoczne na zdjęciu pomalowane w jednym kolorze, takim jak łuki jarzmowe, najprawdopodobniej nie jest to kolor biały, brak na nich polichromii, na ścianie między oknami zawieszono dwie konsole, obrazki (m.in. portret Piłsudskiego), herb Polski- zasłaniają one malowidła na płótnach

- 1948- konserwacja malowideł:

Naprawa podobrazia przez naklejanie łąt płóciennych od strony lica obrazów za pomocą kitu olejnego. Przemyto partie tła w obrazach: na ścianie południowo- wschodniej- grupa rycerzy na koniach i dwie klęczące niewiasty oraz na ścianie południowo- zachodniej- na tle architektury stojący mężczyzna, obok dziecko, w tle dwie kobiety oraz przedstawienie starców na tle kotary. Malowidło na sklepieniu pokryto werniksem olejnym, przemalowano całkowicie farbą olejną. Przemalowano ramy na szaro i niedbale położycono ich grzbiety. Najprawdopodobniej wtedy pomalowano sklepienie farbą olejną na biało.

- 1950 r. kominek był z "żelaznymi w liście kutym obramowaniem (...) na I piętrze w gabinecie burmistrza malowidła ze św. Szczepanem i założycielem Chełmna legendarnym"³⁰

²⁷ M. Zieliński, op. cit., str. 281.

²⁸ M. Zieliński, op. cit., str. 282.

²⁹ Dokumentacja malowideł z Sali Sądowej Ratusza

³⁰ A. Truszczyńska, R. Stepniak, B. Szermer, " Opis techniczny i historyczny" - Politechnika Gdańska, 1949-50 r.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

- 16.06.1953 r.- WKZ przesyła orzeczenie nr.12 o uznanie za zabytek malowideł olejnych na płótnie z sali zabytkowego ratusza załączając instrukcję dla właścicieli i urzędników
-1954 r.-położenie tynków, instalacji elektrycznej, malowanie ścian, wymiana i w kilku miejscach wmurowanie nowych listew drewnianych do przymocowania obrazów, wstawiono mleczone szyby w wewnętrznych oknach. W wyniku prac kominek, niegdyś wielobarwny, pomalowany został w kolorze ścian, zamalowane zostało tło za rzeźbą Caritas, herby na ścianach nad obrazami (najprawdopodobniej z 1948 r.), zdjęto ozdobne karnisze oraz zasłony najprawdopodobniej z okresu międzywojnia.

-1954-55 r.- konserwacja malowideł:

Przed konserwacją stwierdzono m.in., że płótno uległo „spaleniu i zbutwieniu”. Stwierdzono pozostałości po pracach konserwatorskich z lat: 1881 i 1948.

Płótna przewieziono do pracowni w Toruniu nawinięte na drewniany wałek. Następnie podzielono je na mniejsze fragmenty wzdłuż szwów i pęknięć, zgodnie z układem kompozycyjnym. Usunięto łąty z odwrocia i oczyszczono je. Usunięto werniks i przemalowania od strony lica. Skruszałe płótno zdublowano używając mieszaniny woskowo-kalafoniowej z dodatkiem terpentyny weneckiej. Nadmiar wosku usunięto mechanicznie i przy pomocy rozpuszczalnika. Ubytki w płótnie uzupełniono płótnem, a różnicę w wysokości do warstwy malarskiej wypełniono kitem na spoiwie woskowym, tak jak pozostałe ubytki w obrazach. Punktowania wykonano farbami opartymi na werniksie mastyksowym, w miejscach większych ubytków podmalówki wykonywano farbami olejnymi. Po zamontowaniu przybito na krawędziach obrazów listwy bejcowane na ciemnobrązowo. Część ozdobnych listew z motywem roślinnym wymieniono na nowe, proste (m. in. przy obrazie przedstawiającym „Sąd nad Zuzanną”). Prace przy plafonie na sklepieniu: usunięto olejne przemalowania, oczyszczono, wypunktowano ubytki temperą.

Na sklepieniu stwierdzono obecność fragmentu oryginalnej polichromii (możliwe, że z XVI w.)- fragmentu wici roślinnej w polu malowidła w łuku nad głową Chrystusa. Przebadano plafon na całej powierzchni, ale nie znaleziono niczego więcej. Postanowiono nie odsłaniać dalej zachowując jedynie odkryte partie dekoracji malarskiej.

-1956- założono centralne ogrzewanie:

- roboty zduńskie- rozbiórka pieców licowanych kaflami

- pomalowanie farbą klejową dwukrotnie ścian w kolorach półpełnych, farbą olejną osłon grzejników, olejną z zagruntowaniem minią powierzchni żelaznych, wykonanie osłon grzejników z drewna

-1961- prace konserwatorskie przy malowidłach na płótnie:

Wyniki przeprowadzonej kontroli oraz prac konserwatorskich z kwietnia 1961 r.- „Po upływie krótkiego czasu [od 1955 r.] stwierdzono, że na skutek wilgoci wydzielanej przez świeże tynki płótna silnie się napreżyły, co w niektórych miejscach spowodowało oderwanie się brzegów oraz spękania. Naprawiono te uszkodzenia tymczasowo i stwierdzono, że prace zostaną dokończone za 2-3 lata, po całkowitym wysuszeniu ścian. Wiosną 1961 r., stwierdzono, że praca płócien ustabilizowała się.

Okazało się, że szybki matowe zostały w 1960 r. wymienione na przezroczyste, że pod wpływem bezpośredniego działania promieni słonecznych warstwa malarska została nadmiernie wysuszona i łuszczyła się.

Przeprowadzono prace konserwatorskie polegające na zaprasowaniu łuszczących się partii masą woskowo- żywiczną, uzupełnieniu ubytków kitem kredowo- woskowym, zapunktowaniu ubytków farbami żywicznymi. Na zakończenie zawerniksowano całość werniksem mastyksowym, gdyż dotychczasowy werniks nie stanowił już zabezpieczenia. W tym roku: na podłodze linoleum, pod którym znajduje się posadzka z płyt marmurowych i drewniana malowana w kostki posadzki.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

- 1977- 1983 r.- prace adaptacyjne na siedzibę Muzeum Ziemi Chełmińskiej:
- odtworzenie przejścia między Salą sądową, a Salą Trzeciego Ordynku ---
- założenie instalacji elektrycznej: nakaz prowadzenia instalacji przelotowo bez puszek ze względu na polichromię- prowadzony obwód na wysokości mniejszej niż 50 cm., bo powyżej tej wys. polichromie, najlepiej pod listwą podłogową, założenie instalacji ostrzegającej przed pożarem(2 czujki na środku sali w odległości ok 2 m. od siebie na osi wsch.- zach.), linii telefonicznej
- 1985 r.- konserwacja naczółka nad wyjściem z sali, na którym stoi postać Caritas

Fot. 2. Sala Sądowa, lata 30-te. Za rzeźbą Caritas polichromia przedstawiająca kotarę, przy oknie zasłona. Widoczne spękanie na drzwiach intarsjowanych. Fot. ze zbiorów Muzeum Ziemi Chełmińskiej.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Fot. 3. Sala Sądowa, lata 30-te XX w. , w oknach kotary, nad oknami ozdobne karnisze, ściana nad nimi ozdobiona cienkimi paskami które obiegają łuki, na ścianie między oknami zamontowane dwie konsole, na podłodze linoleum. Sklepienie oraz fragmenty ścian nad malowidłami nie są pomalowane na białe. Fot. ze zbiorów Muzeum Ziemi Chełmińskiej.

Fot. 4. Sala Sądowa przed konserwacją- 1954 r. fot. Wolski. Na sklepieniu między oknami namalowany herb Chełmna. Najprawdopodobniej z 1948 r. Brak polichromii (paska) nad oknami. Sklepienia i ściany pomalowane na białe. Fot. z „Dokumentacji prac konserwatorskich” PPKZ 1961.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Fot. 5. Sala Sądowa przed konserwacją w 1954 r. Kominek wielobarwny. Za rzeźbą Caritas brak polichromii przedstawiającej kotarę. Na sklepieniu herb. Z lewej strony pod ścianą piec kafłowy. Fot. z „Dokumentacji prac konserwatorskich” PPKZ 1961 r.

Fot.6. Sala w 1954 r. Na sklepieniu, nad obrazami, namalowana chorągiew miasta Chełmna według opisu Jana Długosza z XV w. Fot. z „Dokumentacji prac konserwatorskich” PPKZ 1961.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Fot. 7. Fragment zdjęcia z 1961 r. Widoczny namalowany herb z gryfem pomorskim na sklepieniu. Fot. z „Dokumentacji prac konserwatorskich” PPKZ 1961 r.

Fot. 8. Fragment ściany po konserwacji z 1961 r.- fot. I. Jarmuż. Fot. z „Dokumentacji prac konserwatorskich”, PPKZ 1961 r.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Fot. 9. Sala Sądowa, polichromia na sklepieniu po konserwacji- 1961 r. Fot. z „Dokumentacji prac konserwatorskich” PPKZ 1961.

Fot. 10. Sala Sądowa, w czasie konserwacji 1982 r. Kominek w czasie usuwania farby. Usunięto piec kaflowy. Fot. ze zbiorów Archiwum Muzeum Miasta Chełmna.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

3.Sala Mieszczańska

Opis

Sala znajduje się w północnej części ratusza, na drugim piętrze. Powstała w latach 1887-1888, kryta sufitem zdobionym sztukateriami, w ścianach: wschodniej i zachodniej okna, posadzka parkietowa, ściany z boazerią płycinową, pomalowana na kolor ciemnobrązowy, drzwi: ramowo- płycinowe 1 i 2- skrzydłowe z profilowanymi opaskami i gzymsami, w tym kolorze co boazeria, okna skrzynkowe, czterokwaterowe, dwupoziomowe, dwudzielne, szklone w szczeblinie pojedynczej, na podłodze parkiet. Ściany podzielone pilastrami, sztukaterie o motywach klasycyzujących dzielą profilami sufit na kasetony prostokątne i wieloboczne, w kasetonach ozdobne rozety.

Fazy historyczne:

I faza- XIX w.

- 1862- wykonanie projektu przebudowy- zamiana poddasza na piętro użytkowe z wybicciem otworów okiennych w attyce, przykrycie dachem pulpitowym
program ten rozszerzono na przesunięcie klatki schodowej i wprowadzenie dachu płaskiego
- przebudowa 1884-87

Brak szczegółowych danych o realizacji, po raz pierwszy odnawiano budynek w 1863r., a następnie w l. 1884- 1887, wg tablicy w ratuszu z 1920 r. oraz umieszczonej po wewnętrznej stronie attyki, przebudowa poddasza na pomieszczenie użytkowe nastąpiło w 1885, a zakończenie prac w 1887, prace przy górnej części attyki po przebudowie dachu wykonał mistrz murarski Paweł Stefański. Nadbudowano drugie piętro w miejscu ciemnego poddasza- magazynu, wykuto nowe otwory w attyce, położono nowy dach drewniano- cementowy, płaski, o grubości 1m, z lekkim spadkiem w kierunku zachodnim, podniesiono posadzkę IIp, w części północnej wydzielono wielką salę posiedzeń z dekoracją sztukatorską- obecną Salę Mieszczańską; - 8 marca 1888 r.- otwarcie sali posiedzeń

II faza- XX w.:

-1906 r.- roboty we wnętrzu

Według opisu z roku 1950:

- „sztukaterie na II piętrze malowane olejno, najprawdopodobniej są gipsowe”³¹,
- 1956 r.- odnowiono boazerię, rozbiórka pieców licowanych kaflami, pomalowanie farbą klejową dwukrotnie ścian w kolorach półpełnych, farbą olejną osłon grzejników, olejną z zagruntowaniem minią powierzchni żelaznych, wykonanie osłon grzejników z drewna
- 1976 r.- stropodach nad 2. piętrem masywny, ceglany na dźwigarach stalowych NP I 340 co 1,1 m., leżących na 2 podciągach z 3 I 340. na stropie ułożona posadzka stropodachu- odkrywek nie wykonano, stanu technicznego nie określa się, brak pęknięć i przecieków- Lata 70-te XX w.- adaptacja na Muzeum Ziemi Chełmińskiej:
- dwie koncepcje Sali: wystawowa, koncertowa
- 1982 r.- prace adaptacyjna, prace konserwatorskie:
 - II piętro- założenie instalacji przeciwpożarowej- przewody zakładane bez przekuwania sztukaterii- po obwodzie, dwoma wejściami w ścianie południowej, pomalowane na kolor stropu, czujki w narożach, na ścianie południowej nie ma przewodów³²
 - przy zakładaniu instalacji elektrycznej nakazano wykorzystać rurę izolacyjną dla wciągnięcia nowych przewodów dla żyrandola, ewentualnie w rurze stalowej na dachu prowadzić

³¹, A. Truszczyńska, R.Stepniak, B. Szermer, Opis techniczny i historyczny- Politechnika Gdańska 1949-50, Archiwum WKZ Toruń.

³² „Proj. Tech Instalacji aut. Sygn. Pożaru. WKZ w Toruniu, inż. A. Spik 93/78, WKZ W/898.

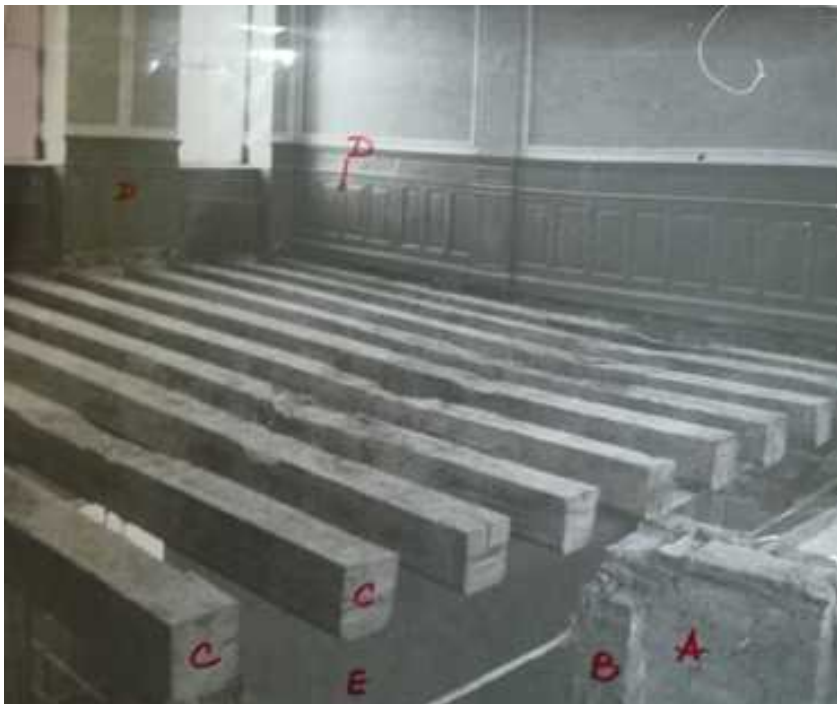
Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

- 1982 r.- zdjęcia z prac konserwatorskich- zmyto wszystkie warstwy malarskie z boazerii, pozostawiono jako „świadek” fragment wzoru szablonego z motywem roślinnym na jednej z płyt boazerii, co sugeruje występowanie tej dekoracji w większej ilości, być może na innych elementach boazerii lub na ścianach. Nie udało się odnaleźć materiałów świadczących by o wyglądzie pierwotnej dekoracji. W Sali pomalowano ściany i sufit, założono nowe żyrandole, wstawiono gabloty muzealne.

Fot. 11. Fragment dekoracji na boazerii.

I. 2000-2001- kompleksowe prace konserwatorsko- budowlane, m. in.: przebudowa stropodachu, odnowienie ścian i sufitu sali mieszczącej

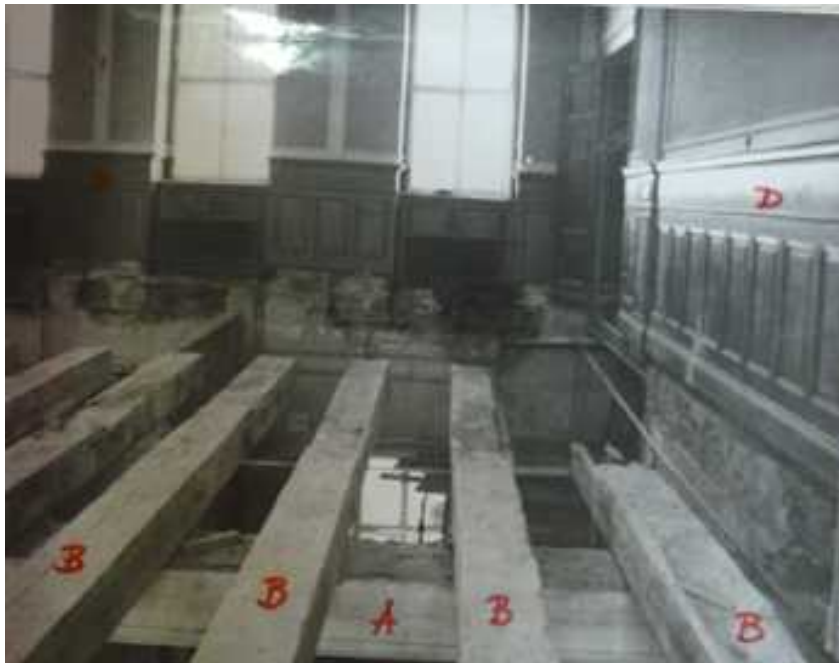

Fot.12.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Fot. 13.

Fot. 14.

Fot.12-14. Sala Mieszczańska 1978 r. Fot. Sowińska. Boazeria jednobarwna, ciemna, ściany w dwóch kolorach. Listwy profilowane dzielące ściany jasne (najprawdopodobniej białe), obecnie dwukolorowe.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Fot. 15.

Fot. 16.

Fot. 15-16. Sala Mieszczańska w trakcie konserwacji w 1982-83. Boazeria oczyszczona do samego drewna.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Podsumowanie:

Wszystkie sale będące przedmiotem opracowania znajdują się w renesansowej części ratusza. Historia Sal: Ślubów i Prawa Chełmińskiego sięga drugiej połowy XVI w., natomiast Sala Mieszczkańska powstała po przebudowie renesansowej części w latach 80-tych XIX w. We wszystkich salach od czasu ich powstania nie zmieniał się ich układ, nie następowały żadne przebudowy. Zmianom ulegała jedynie dekoracja.

W trakcie opracowywania obecnego Programu Konserwatorskiego, wybrano nieinwazyjne metody badawcze, gdyż pomieszczenia będące przedmiotem badań pełnią funkcję sal muzealnych, więc wnioski oparto na skąpych materiałach źródłowych.

W celu pełniejszego obrazu stanu zachowania dekoracji w salach ratusza należałoby:

- w obecnej Sali Ślubów na parterze, wykonać odkrywki w celu stwierdzenia czy zachowały się tam malowidła opisane w 1891 r.: przez A. Semrau'a: na sklepieniu, we framugach okien, na ścianach.

- podobnie należy postąpić w Sali Prawa Chełmińskiego na I piętrze. Odkrywki należy wykonać na sklepieniu, gdyż odkryty fragment dekoracji roślinnej na plafonie sugeruje, że dekoracja może pokrywać dalszą część sklepienia. Polichromia powinna również znajdować się w tle rzeźby Caritas oraz na kominku.

- należy się liczyć z tym, że oprócz powyżej opisanych przedstawień, odkryte mogą zostać dodatkowe obrazy, za czasów A. Semraua już nieczytelne, być może przemalowane.

- najmniej informacji źródłowych dostarcza Sala Mieszczkańska, którą wielokrotnie przemalowywano, a drzwi i boazerię poddano konserwacji usuwając z niej oryginalną dekorację malarską. Odkrywki należałoby wykonać na ścianach i ewentualnie poszerzyć badania o zasoby Gdańskiego Archiwum czy artykuły z prasy regionalnej z tamtego czasu (np. Culmer Zeitung).

2. DOKUMENTACJA STANU ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ OBIEKTÓW

Zmiany wietrzeniowe oraz destrukcyjne w elementach dekoracyjnych zabytkowych Sal Ratusza opisywanych w opracowaniu, zachodzą z różną intensywnością oraz czytelnością. Wiąże się to z jednej strony z ich lokalizacją (ściany, sufity) oraz wysokością murów/ścian na których występują opracowania malarskie, z drugiej zaś z sukcesywnym wykonywaniem lokalnych napraw, malowania-odświeżania ścian farbami syntetycznymi w których występują zawilgocenia i zasolenia, a w końcu przykrywania licznych spękań w murach i wilgoci - zacierkami czy tynkami wapienno-cementowymi bądź czysto cementowymi (np. pomieszczenia piwnic). Szkodliwość tych współcześnie stosowanych materiałów, jako uszczelniających „kurtyń”, wraz z wilgocią kapilarną w murach fundamentowych oraz wysokiego parteru (zał.: badania p-t 3.8.) i solami rozpuszczalnymi w wodzie, groźnymi dla porowatych murów (zał.: badania p-t 3.9.), ma i będzie miała bezpośredni wpływ na kondycję wszelkich opracowań dekoracyjnych ścian reprezentacyjnych Ratusza, głównie zaś malowideł ściennych oraz wszelkich elementów na nich mocowanych (np. zabytkowe malowidła na płótnie). Także historia napraw i konserwacji płócien z malowidłami olejnymi oraz temperową polichromią na suficie (plafon) w Sali Rady Miasta Chełmna na I p. (patrz: p-t 1 Dane Historyczne), informuje nas o kłopotach z zabezpieczaniem i stabilizacją zarówno podłoża malowideł jak i samej warstwy barwnej, na co niewątpliwie wpływ miały zróżnicowane warunki temperaturowo-wilgotnościowe w Salach, jak i nie dostatecznie trwale materiały konserwatorskie, zabezpieczająco-ochronne.

Zabytkowy Ratusz w Chełmnie, jako budowla gotycko-renesansowa posadowiona na kamiennych fundamentach (głazy narzutowe spojone porowatą zaprawą), z gotyckimi ceglanymi piwnicami, poddany był w ciągu minionych stuleci licznym przeróbkom architektonicznym, remontom i naprawom budowlanym, jak i pracom konserwatorskim. Zmienił się nie tylko detal i dekoracje architektoniczne zewnętrzne oraz wewnętrzne, ale także najbliższe otoczenie ceglanej budowli.

Większość prac remontowych i naprawczych związanych z murami Ratusza, dotyczyła ich pęknięcia strukturalnego oraz kruszenia się niektórych elementów składowych elewacji, jej zwieńczenia (attyki), wieży czy też wieźby dachowej – co miało i prawdopodobnie nadal ma związek z niestabilnością podłoża gruntowego, nadmiernie nawodnionego.

Ceglane mury Ratusza stanowią układ kapilarny (zjawisko włoskowatości) o zróżnicowanej zdolności przemieszczania się wody gruntowej i opadowej na znaczną wysokość w murze, zależną od średnicy kapilar (materiały budowlane drobno, średnio i szeroko-porowate). W trakcie zmiany warunków temperaturowo-wilgotnościowych w najbliższym otoczeniu murów, np. w okresach grzewczych (od 1956 r. istnieje w Ratuszu centralne ogrzewanie), podwyższa się poziom wody podciąganej kapilarnie w całej strukturze murów osadzonych na fundamentach. O silnym zawilgoceniu ścian piwnic oraz wysokiego parteru budynku (woda kapilarna sięga sufitu szatni w Ratuszu), informują nas plamy wilgoci na tynkach, ich złuszczenie się, a także pęknięcie odcinkowe ścian. Woda generuje wiele negatywnych zjawisk destrukcyjnych, takich jak transport niszczących i rozsadzających składniki muru – soli mineralnych rozpuszczalnych w wodzie (w murach piwnic stwierdzono bardzo wysoką ich zawartość procentową), utratę mrozoodporności w okresach zimowych, aktywność mikrobiologiczną, naruszanie wapiennych (oryginalnych) i wapienno-cementowych zapraw spoinowych, poprzez ich częściowe rozpuszczanie i przemianę w związki słabsze, łatwiej wymywane i wypłukiwane, biorące udział w dalszym osłabianiu muru wskutek tworzenia się nowych, szkodliwych soli mineralnych.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Wszelkie próby „zakrywania” wilgoci, poprzez tynki cementowe (piwnice), szczelne pobiałe cementowe i cementowo-wapienne oraz farby emulsyjne (piwnice, parter i wyższe kondygnacje ścian zewnętrznych i wewnątrz budowli), stymulują podciąganie wody gruntowej na wyższe poziomy muru, podobnie jak znaczne różnice temperatur po obu jego stronach.

W wyniku przeprowadzonych badań geologicznych (zał.: badania p-t 3.10) ustalono, iż blisko posadowione, lokalne wody gruntowe, mogą okresowo bądź stale zawilgacać dolne partie fundamentów, a woda kapilarna - podciągana przez porowate składniki murów (oryginalne zaprawy spoinowe, fragmenty cegieł w fundamentach, mury ceglane), może penetrować na znaczne wysokości, zależne od tekstury materiałów porowatych, stopnia ich uszczelnienia, w końcu od różnic temperaturowych na zewnątrz i we wnętrzach Ratusza. W tym kontekście zalecenie zawarte w Dokumentacji Geologicznej dot. ustalenia głębokości fundamentów budowli staje się niezbędne, uwzględniając zapis z 1955 r. jako: Protokół z oględzin technicznych (patrz: p-t I Historia budynku, str. 8 opracowania). Czytamy tam m.in. o odkopaniu i naprawieniu fundamentów, dodaniu ścianki $\frac{1}{2}$ cegły nowej na zaprawie cementowej, poszerzeniu ławy fundamentowej i założeniu izolacji pionowej oraz sączków. W świetle powyższego konieczne jest określenie, poprzez specjalistyczny projekt, jaki negatywny wpływ na obecną złą sytuację oryginalnych murów Ratusza mają wykonane w latach powojennych i w II poł. XX w. – prace budowlano-izolacyjne, a także jak skutecznie i bezpiecznie dla substancji zabytkowej, odwoźnić mury fundamentów i przyziemie Ratusza. Analiza taka wraz z kontrolą drożności i szczelności systemu wod.-kan. w okolicy Ratusza, odpowie także na pytania dotyczące ewentualnej obecności wód przepływających w niekontrolowany sposób pod całym rynkiem; należy pamiętać, iż od czasów średniowiecza funkcjonowały na nim trzy studnie i basen p-poż. (do XIX w.), zaś w XIX w. były dwie nowe studnie – od strony pn.-wschodniej i w pobliżu Ratusza, a także rozebrana w początkach XX wieku – wieża ciśnień.

Jeśli nie odpowiemy sobie jaka jest przyczyna opisanych powyżej zjawisk destrukcyjnych w murach zewnętrznych i wewnętrznych Ratusza, wszelkie projekty i programy konserwatorskie dotyczące cennych dekoracji ścian w jego reprezentacyjnych salach na parterze, I-szym i II-gim piętrze, nie będą mogły być zrealizowane w formie konkretnych prac konserwatorsko-restauratorskich, z uwagi na zagrożenie ze strony niestabilnych, spękanych, porowatych murów zarówno gotyckich, renesansowych jak i XIX-wiecznych, stanowiących ich bezpośrednie podłoże.

Charakterystyczne zmiany destrukcyjne ścian i dekoracji malarskich na nich osadzonych prezentują zdjęcia:

Sala Sądu (parter): fot. 1,2

1.

2.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

**Sala Rady Miasta (I p.): fot. 3-7 > plafon z postacią Chrystusa
fot. 8-14 > olejne malowidła płócienne na ścianach Sali
fot. 15 > drzwi intarsjowane z macicą perłową**

3.

4.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

6.

7.

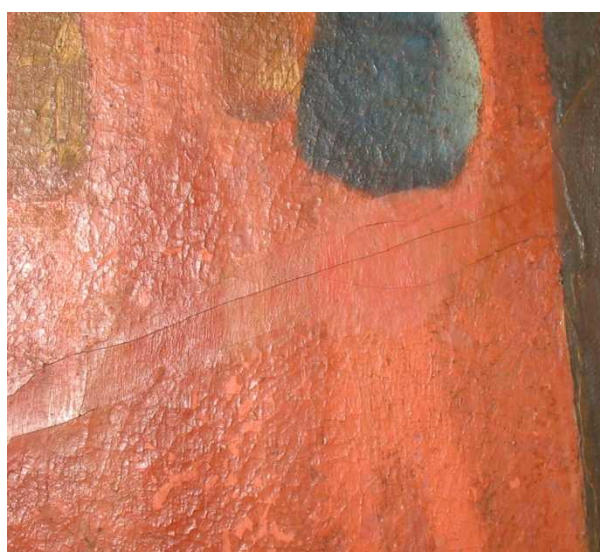

8.

9.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

**Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie**

Sala Mieszczańska (II p.) : fot. 16-20 > dekoracje sztukatorskie sufitu i malarskie ścian

16.

17.

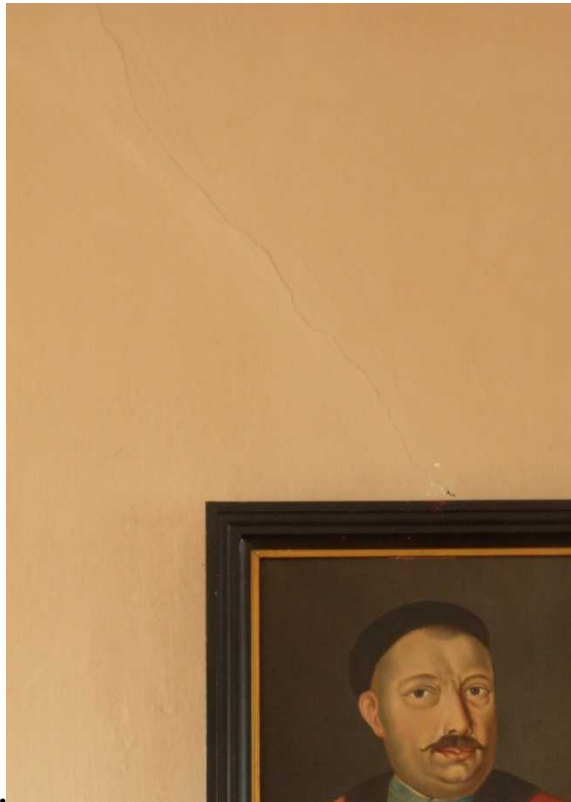

18.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

19.

20.

3. BADANIA STANU ZACHOWANIA

ZAKRES PRAC BADAWCZYCH:

Prace badawcze mają na celu określenie rodzaju i właściwości materiałów stosowanych historycznie do budowy elementów dekoracyjnych ścian i sufitów w salach Ratusza, a także użytych do napraw oraz prac konserwatorskich. Mają być one pomocne w podejmowaniu decyzji o wyborze metod i technologii na poszczególnych etapach prac. Należy dążyć do stosowania jak największej ilości badań nieniszczących, aby ograniczyć zakres badań na próbkach.

- 3.1. badania nieinwazyjne w celu rozpoznania ew. występowania polichromii (Sala Sądu na parterze) oraz zakresu ingerencji konserwatorskich (Sala Rady Miasta na Ip.)**
- 3.2. wytypowanie miejsc dla konserwatorskich odkrywek sondażowych w obszarach występowania polichromii, w celu poprawnego pobrania próbek do badań dotyczących pierwotnego lub historycznego wystroju kolorystycznego**
- 3.3. analiza składu oryginalnych wypraw sztukatorskich, stratygrafia warstw**
- 3.4. analiza technologiczna materiałów budowlanych:**
 - a. wypraw tynkarskich i sztukatorskich,**
 - b. badania określające skład historycznych warstw przemalowań**
- 3.5. analiza mikroklimatu w Sali Rady Miasta (I p.)**
- 3.6. określenie rodzaju mikroorganizmów bytujących na obiekcie.**
- 3.7. przeprowadzenie próbnego demontażu fragmentu malowidła na płótnie w Sali Rady Miasta**
- 3.8. pomiary głębokości i intensywności zawilgocenia murów w piwnicy i w salach Ratusza**
- 3.9. badanie zasolenia ścian piwnic Ratusza– wytypowanie miejsc pobrania próbek na podstawie oceny wizualnej, analiza jakościowa i ilościowa soli rozpuszczalnych w wodzie.**
- 3.10. określenie warunków wodno-gruntowych w strefie Ratusza / Dokumentacja Geologiczna**
- 3.11. opracowanie Opinii Konstrukcyjnej dot. strukturalnych pęknięć murów Ratusza**

**W ramach zlecenia wykonano następujące badania wraz z ich specjalistyczną oceną:
/2.1./ 2.2./ 2.3./ 2.7./ 2.8./ 2.9./ 2.10./ 2.11./**

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

2.1. badania nieinwazyjne

2.2. wstępna ocena możliwości badań sondażowych

**Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie**

2.5. analiza mikroklimatu w Sali Rady Miasta (Ip.)

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

2.7. przeprowadzenie próbnego demontażu fragmentu malowidła na płótnie w Sali Rady Miasta (I p.)

W związku z licznymi pęknięciami, przedarciami i wykruszaniem się fragmentów malowanych brytów płóciennych na granicy z parapetami i pod nimi, a także odspojeniami płócien od ściany na dużych połaciach, należało sprawdzić kondycję tynków oraz odwoici brytów płóciennych w wybranym obszarze. Z reguły spęcherzenia i towarzyszące im rozspojenia oraz pęknięcia malowanego płótna, występują w okolicy parapetów, ościeży okiennych oraz drzwi do sal muzealnych, a także na załomach form architektonicznych ścian, tj. na spływach łuków sklepiennych, na załomach glicfów okiennych oraz innych załamaniach malowanych płócien. Także historia napraw i zabiegów konserwatorskich prowadzonych z dużą częstotliwością w przeszłości w Salach reprezentacyjnych Ratusza (patrz: p-t 1. Dane historyczne), wskazuje na liczne problemy związane z wilgocia i spękaniem podłoża, co powodowało stosowanie różnych materiałów konserwatorsko-zabezpieczających, nie zawsze bezpiecznych dla oryginałów. Taka sytuacja miała miejsce z malowanymi olejno kompozycjami figuralnymi na płótnie i polichromiami ściennymi w Sali Rady Miasta Chełmna. Ostatnie prace konserwatorsko-restauratorskie, z lat 60-tych i 80-tych XX w. w Salach na I i II p., także nie zabezpieczyły w sposób trwały opracowań malarskich, a o ciągłej zmienności warunków temperaturowo-wilgotnościowych, wyraźnie informuje nas praca drewna zabytkowych drzwi intarsjowanych, wiodących do Sali Rady Miasta (I p.), gdzie deformacje drewna spowodowały liczne pęknięcia strukturalne w podłożu poszczególnych płycin. Wykruszają się także drobniejsze elementy wstawek intarsjowanych oraz z macicy perłowej. Opisane skrótkowo zniszczenia, poparte dokumentacją fotograficzną oraz informacjami dotyczącymi historii napraw i konserwacji wystroju malarskiego w/w Sali, wskazują na pilną potrzebę przeprowadzenia jego kompleksowej konserwacji zabezpieczającej, a następnie restauracji i ewentualnego odtworzenia (rewaloryzacji) tych elementów dekoracji malarskich, które posiadają zachowane ślady opracowań oryginalnych i/lub historycznych. Te ostatnie przesłanki należy odnieść także do dwóch pozostałych Sal reprezentacyjnych Ratusza, a mianowicie: Sali Sądu (parter) i Sali Mieszkańskiej (II p.)

W związku z przypuszczeniem zawilgocenia spodniej strony płócien, jak również dezintegracji fragmentów tynków na granicy z parapetami drewnianymi, które „pracują” w wyniku zmian wilgotnościowych i odpajają fragmenty tynku, podjęto decyzję o próbnym demontażu wybranego-odspojonego od ściany fragmentu malowanego płótna, tak by sprawdzić możliwość bezpiecznego demontażu wszystkich płócien do pracowni konserwatorskiej na czas kompleksowej ich konserwacji. Wpadający gruz z tynku pomiędzy ścianę i płótno, powoduje jego trwałą deformację. Aby przeprowadzić właściwą konserwację pociemniałych, zdeformowanych, nadmiernie usztywnionych i częściowo uszkodzonych płócien, należy je bezpiecznie zdjąć ze ścian i przetransportować do miejsca gdzie będą mogły być poddane zabiegom konserwatorskim, a następnie osadzić ponownie na stabilne i suche ściany.

W związku z tym podjęto próbę demontażu jednego brytu płóciennego z malowidłem, w celu określenia rozmiarów zagrożenia oraz możliwości wykonania docelowego demontażu poszczególnych brytów, a także w celu określenia skuteczności i bezpieczeństwa dla zabytku, w trakcie realizacji wybranej metody zdejmowania płócien.

W celu prawidłowego demontażu malowideł wykonanych na płótnie, należy zapoznać się ze sposobem ich montażu. Powierzchnia Malowidła składa się z poszczególnych brytów łączonych ze sobą za pomocą nakładek z płótna dublażowego, sklejanego na ciepło, przy pomocy wosku z kalafonią. Temperatura płynięcia wosku wynosi 65 stopni C, natomiast kalafonii około 80-120 stopni C. W tym celu nagrzewano powierzchnię płótna wzdłuż „szwów”(połączeń) specjalistyczną nagrzewnicą z regulacją temperatury.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Przy temperaturze w granicach 100/120 stopni C, płótno łatwo rozdublowano na łączeniach, po lekkim odciągnięciu dwóch rozklejanych płaszczyzn.

W podobny sposób ponownie doklejono i połączono z sobą zabytkowe płótna

Efekt próby udokumentowano na zdjęciach (fot.21-38). Pozwoliła ona także ocenić odwracalność samego zabiegu demontaż - ponowny montaż, w miejscu wykonywania eksperymentu, bez uszczerbku dla materiału zabytkowego. Po odjęciu poszczególnych brytów (fragmentów malowidła), płaszczyzny płótna należy nawijać na przygotowane w tym celu szerokie walce wyłożone miękkimi materiałami, o odpowiednio dużej średnicy, a poszczególne fragmenty izolować od siebie przy pomocy „bibuły” interwencyjnych. Prace powyższe powinni wykonywać dyplomowani konserwatorzy malarstwa ściennego i sztalugowego, we współpracy z konserwatorami elementów i detali architektonicznych.

21.

22.

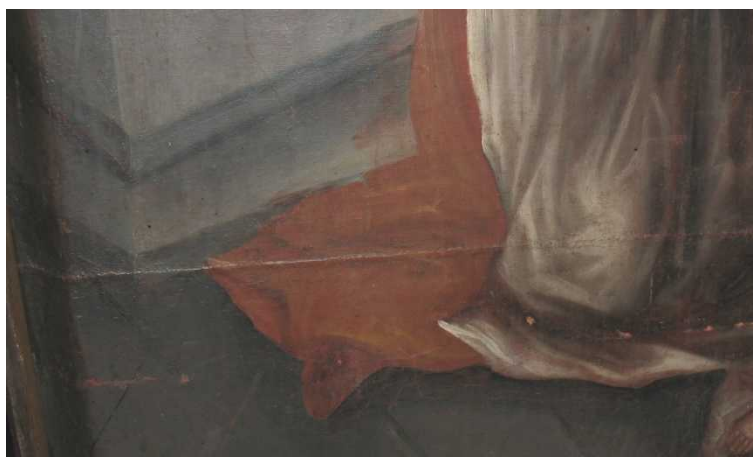
Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

23.

24.

25.

26.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

27.

28.

29.

30.

31.

32.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Spis fotografii do p-tu 2.7.:

21. Fragment płótna pod parapetem, poddany próbnemu demontażowi
22. Obszar spękanego pionowo płótna, wykorzystany w trakcie demontażu.
23. Popękane i wykruszone fragmenty płótna na narożu drewnianego parapetu
24. Zdemontowana listwa drewniana w narożniku dwóch ścian, przytrzymująca krawędź boczną brytu płótna
25. Miejsce łączenia poszczególnych brytów na zakładkę płótna dublażowego
26. Fragment ściany wraz z odchylonym płótnem poddanym demontażowi
- 27 – 29. Fragmenty uszkodzonego, pokruszonego i spękanego tynku pod zdemontowanym brytem płótna
- 30 -31. Skruszała, zmatowiała i zabieleną masa woskowo-kalafoniowa, użyta do dublażu płótna oryginalnego; widoczne także zdeformowanie płócien (oryginalnego i wtórnego) oraz jego wykruszanie się i pęknięcie.
33. Krusząca się i zmętniała masa woskowo-kalafoniowa na obrzeżach płótna
34. Rozklejanie i rozdzielanie się płócien (oryginalnego i dublażowego) wskutek wietrzenia.
- 35 – 36. Wystrzępione i podarte w miejscach po gwoździach – fragmenty płócien
37. Liczne spęknięcia w strukturze tynku, będącego podłożem zabytkowych brytów płóciennych
38. Skorodowane gwoździe do mocowania płócien i listew, pochodzące z różnych okresów naprawczych

**Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie**

**2.8. pomiary głębokości i intensywności zawilgocenia murów w piwnicy
i w salach Ratusza**

**Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie**

2.9. badanie zasolenia ścian piwnic Ratusza– wytypowanie miejsc pobrania próbek na podstawie oceny wizualnej, analiza jakościowa i ilościowa soli rozpuszczalnych w wodzie.

**Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie**

**2.10. określenie warunków wodno-gruntowych w strefie Ratusza
/ Dokumentacja Geologiczna /**

**Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych
Ratusza w Chełmnie**

2.11. opracowanie Opinii Konstrukcyjnej dot. strukturalnych pęknięć murów Ratusza

4. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

CEL DZIAŁAŃ KONSERWATORSKICH

Działania konserwatorskie mają na celu: przywrócenie pierwotnych i historycznych opracowań dekoracji malarskich, usunięcie przyczyn destrukcji i zabezpieczenie przed dalszym niszczeniem.

WYTYCZNE KONSERWATORSKIE

Biorąc pod uwagę stan zachowania obiektu jego wartość historyczną naukową i użytkową, przyjęto następujące wytyczne konserwatorskie:

- usunąć wszystkie wtórnie użyte w latach poprzednich szkodliwe materiały naprawcze, w tym współczesne warstwy malarskie, „obce” zaprawy gipsowe i cementowo-wapienne, które sprzyjają niszczeniu oryginalnie użytych materiałów
- przywrócić oryginalnym opracowaniom malarskim ich pierwotne przeznaczenie poprzez usunięcie wtórnych warstw malarskich oraz napraw z powierzchni oczyszczanych ścian
- w pracach konserwatorsko-restauratorskich zastosować materiały o składzie chemicznym i właściwościach zbliżonych do oryginalnych
- odtworzyć w miejscach ubytków oryginalną strukturę i fakturę powierzchni ścian
- skleić i naprawić popękane oryginalne tynki na powierzchniach oczyszczonych ścian lub odtworzyć dla w/w ścian charakterystyczne tynki historyczne z okresu ich powstania
- usunąć wszystkie współczesne instalacje znajdujące się w niewralgicznych miejscach w wyniku odsłonięcia oryginalnej koncepcji dekoracji malarskiej oczyszczonych ścian

TECHNOLOGIA ORAZ ZAKRES PRAC KONSERWATORSKICH W SALACH

Wszystkie nowo wprowadzane materiały konserwatorskie muszą cechować się odpowiednio dobranymi parametrami zgodnymi z właściwościami fizykomechanicznymi istniejących historycznie na ścianach elementów.

Nie wolno stosować środków konserwatorskich powodujących wprowadzenie do struktury muru nadmiaru wody.

Środki stosowane w trakcie prac konserwatorskich nie mogą należeć do grupy szkodliwych bądź uciążliwych dla środowiska naturalnego.

UWAGA 1: Każdy etap prac konserwatorskich poprzedzony być musi badaniami technologiczno – materiałowymi.

UWAGA 2: Całość prac objętych powyższym programem konserwatorskim należy zakończyć dokumentacją powykonawczą w 3 egzemplarzach (w tym dwa oryginały z barwnymi fotografiami i jedna kopia na nośniku CD) według poniższych zaleceń

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

PRACE INWENTARYZACYJNE I DOKUMENTACYJNE:

1. Wykonanie mapy graficznej powierzchni ścian i sufitów objętych pracami, dokumentującej stan zachowania przed rozpoczęciem prac konserwatorskich.
2. Wykonanie detalicznej dokumentacji fotograficznej wraz z typologią zniszczeń .
3. Wykonanie rysunkowej dokumentacji stanu zachowania poszczególnych ścian i sufitów na bazie opracowanej wcześniej typologii zniszczeń .
4. Wykonanie rozpoznania opracowania kolorystycznego powierzchni ewentualnych dekoracji malarskich oraz dokumentacja opisową i rysunkową rezultatów rozpoznania.
5. Rozpoznanie nawarstwień historycznych oraz wykonanie szczegółowej dokumentacji rysunkowej rezultatów rozpoznania.
7. Prowadzenie na bieżąco rysunkowej i fotograficznej dokumentacji miejsc pobrania próbek do badań fizyczno - chemicznych.
8. Prowadzenie na bieżąco rysunkowej i fotograficznej dokumentacji dot. ingerencji w substancję zabytkową (uzupełnienia ubytków, montaż przewodów, zakres punktowania, itp.).
9. Opracowanie projektów elementów objętych całkowitą lub częściową rekonstrukcją .
10. Wykonanie mapy graficznej powierzchni objętej pracami po zakończeniu zadania, w celu dokumentacji rezultatów prac.
11. Opracowanie dokumentacji powykonawczej z dokładnym opisem przeprowadzonych prac

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

PRACE WSTĘPNE określenie zaproponowanych metod i środków

1. Wykonanie wszystkich prac przy powierzchniach nie zabytkowych zabezpieczenie powierzchni podłogi, posadzki, elementy wystroju sali, okna itp. celem wyeliminowania pylenia się i pokrywania kurzem zabytkowych elementów architektonicznych poddanych konserwacji.
2. Wykonanie dokładnego opisu stanu zachowania oraz dokumentacji fotograficznej i inwentaryzacyjnej poszczególnych fragmentów ścian i sufitów
3. Wykonanie badań konstrukcyjnych przez rzeczoznawcę w zakresie konstrukcji budowlanych – ceglanych celem przeprowadzenia ewentualnych prac w zakresie stabilizacji strukturalnych pęknięć w murach ceglanych.

PROGRAM PRAC KONSERWACJI SAL MUZEALNYCH

opis technologii przygotowania materiałów i wykonania zabiegów

Uwzględniając opisany powyżej stan zachowania obiektu przyjęto następujący program prac konserwatorskich przy Salach Muzealnych Ratusza w Chełmnie

1- Oczyszczenie ścian z nawarstwień .

W zależności od, ilości warstw i rodzaju przemalowania emulsyjnego oraz rodzaju i stanu podłoża należy dobrać metodę, która nie naruszy oryginalnych polichromii, a pozwoli na usunięcie z powierzchni wszystkich wtórnych nawarstwień. Wszystkie techniki oczyszczania należy przetestować na wskazanych fragmentach muru przed ich zastosowaniem. Po wykonaniu stosownych prób każda z metod będzie zatwierdzana przez nadzór konserwatorski. Każdy etap oczyszczania musi być w pełni kontrolowany, prowadzony selektywnie, stopniowo. Pył należy sukcesywnie usuwać i wywozić z miejsca prowadzenia prac. W przypadku stwierdzenia warstw barwnych pod wtórnym tynkiem bądź pobiałą, czy też farbami syntetycznymi typu emulsyjnego oraz stopnia zniszczenia struktury podłoża uniemożliwiającego skuteczne oczyszczenie, należy te miejsca wzmocnić preparatami na bazie organicznych związków krzemu do uzyskania efektu hydrofilności powierzchni.

Do oczyszczania należy przyjąć kilka różnych technik:

- 1.1. Delikatne czyszczenie przegrzaną parą wodną o dopuszczalnej temp. 120°C i ciśnieniu do 2 bar, stosować można jako metodę podstawową do zastosowania na większości powierzchni, aby skuteczność oczyszczania była optymalna. Zakres stosowania metody oczyszczania parą wodną z funkcją dozowania wody oraz wspomagających preparatów konserwatorskich i metod mechanicznych (odpowiednio dobrane narzędzia konserwatorskie), musi być minimalny ze względu na konieczność ograniczenia użycia wody.
- 1.2. W przypadku oczyszczania powierzchni malowideł ściennych oraz płócien z malarstwem olejnym, przesyconym masami woskowo-żywicznymi, decyzję o sposobie oczyszczania i usuwania wtórnych przemalowań, powinno się każdorazowo podejmować po wstępnych próbach w odniesieniu do zróżnicowanych materiałowo i malarsko sytuacji, dostosowując parametry fizyczne środków konserwatorskich i metod do indywidualnych sytuacji zastanych na oczyszczanym obiekcie.

2. Wstępna konsolidacja osłabionych fragmentów tynków.

Wytypowanie miejsc do wykonania wstępnej konsolidacji będzie uzależnione od szczegółowych oględzin powierzchni ścian z rusztowań, a także po wykonaniu prób czyszczenia z nawarstwień. Jeśli stwierdzi się ryzyko uszkodzenia powierzchni podczas oczyszczania, zabieg wstępnego wzmocnienia (prekonsolidacji) będzie konieczny.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Ponadto przed przystąpieniem do oczyszczania powierzchni, na których stwierdzi się występowanie warstw malarskich, należy podjąć prace w celu ich zabezpieczenia (podklejenie, konsolidacja z podłożem, uzupełnienie ubytków). Zabieg powinien być wykonany przy zastosowaniu preparatów opartych na organicznych związkach krzemu, o dobranej do stopnia dezintegracji podłoża, zawartości substancji czynnej (krzemionki) oraz zapewniającym hydrofilność powierzchni po zakończeniu procesu. Środki należy dobrać na podstawie wyników badań cech fizykomechanicznych reprezentatywnych fragmentów tynku i detali oraz po uprzednio wykonanych próbach aplikacji środków metodą natrysku niskociśnieniowego, ciągłego przepływu i ewentualnie lokalnych iniekcji w odwiertach rdzeniowych (do dyspozycji preparaty: Funcosil Steinfestiger KSE 100, KSE 300, w uzasadnionych przypadkach silnie zniszczonych podłoża KSE 500 lub równoważne). Powierzchnie poddane zabiegowi muszą być osłonięte tak, aby zapewnić im podwyższoną wilgotność (ok. 70% RH) i odpowiednią temperaturę (< 20°C), zgodnie z kartą techniczną preparatów. W przypadku zaproponowania przez wykonawcę innych preparatów do tego celu, będzie to dyskutowane z nadzorem konserwatorskim.

3.Prace demontażowe malowideł olejnych na płótnie w Sali Rady Miejskiej (I p.)

Istniało podejrzenie zawilgocenia spodniej strony płócien jak również dezintegracji fragmentów tynków na granicy z parapetami drewnianymi, które „pracują” w wyniku zmian wilgotnościowych i odspajają fragmenty tynku. Wpadający gruz z tynku pomiędzy ścianę i płótno, powoduje jego trwałą deformację. Aby przeprowadzić właściwą konserwację pociemniałych, zdeformowanych, nadmiernie usztywnionych i częściowo uszkodzonych płócien, należy je bezpiecznie zdjąć ze ścian, poddać zabiegom konserwatorskim, a następnie osadzić ponownie na stabilne i suche ściany.

W związku z tym podjęto próbę demontażu jednego brytu płóciennego z malowidłem, w celu określenia rozmiarów zagrożenia oraz możliwości wykonania docelowego demontażu poszczególnych brytów, a także w celu określenia skuteczności i bezpieczeństwa dla zabytku, w trakcie realizacji wybranej metody zdejmowania płócien.

W celu prawidłowego demontażu malowideł wykonanych na płótnie należy zapoznać się ze sposobem ich montażu. Powierzchnia Malowidła składa się z poszczególnych brytów łączonych ze sobą za pomocą nakładek z płótna dublażowego, sklejanego na ciepło, przy pomocy wosku z kalafonią. Temperatura płynięcia wosku wynosi 65 stopni C, natomiast kalafonii około 80-120 stopni C. W tym celu nagrzewano powierzchnię płótna wzdłuż „szwów”(połączeń) specjalistyczną nagrzewnicą z regulacją temperatury. Przy temperaturze w granicach 100/120 stopni C, płótno łatwo rozdublowano na łączeniach, po lekkim odciągnięciu dwóch rozklejanych płaszczyzn. Efekt próby udokumentowano na zdjęciach. Po odjęciu poszczególnych brytów (fragmentów malowidła), płaszczyzny płótna należy nawijać na przygotowane w tym celu szerokie walce, o odpowiednio dużej średnicy, a poszczególne fragmenty izolować od siebie przy pomocy „bibu” interwencyjnych. Prace powyższe powinni wykonywać dyplomowani konserwatorzy malarstwa ściennego i sztalugowego, we współpracy z konserwatorami elementów i detali architektonicznych.

4.Dezynfekcja powierzchni ścian i skażonych podłoży malarskich.

W zależności od rodzaju zidentyfikowanych w badaniach czynników degradacji biologicznej, powinny zostać dobrane odpowiednie środki usuwające ich przyczynę oraz przeciwdziałające ich ponownemu rozwojowi. Oprócz unieszkodliwienia drobnoustrojów należy wziąć pod uwagę opracowanie metody skutecznego wieloletniego zabezpieczenia przed ponownym zarażeniem.

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

Zabieg niszczenia drobnoustrojów należy wykonać w miejscach ewentualnego wzrostu drobnoustrojów przesycając starannie warstwy powierzchniowe muru bądź podłogi malowideł (porażone miejscowo płótno oryginalne pod wtórnym-dublażowym) na niezbędną głębokość, przez naniesienie przy pomocy spryskiwacza lub innego dozownika (pędzel, strzykawka, zakraplacz itp.).

Zabieg dezynfekcji skażonych obszarów powinien być przeprowadzony po konsultacji merytorycznej z mikrobiologiem, który na podstawie analizy własnej – określi rodzaj dezynfektanta.

5. Mechaniczne usunięcie wszystkich zapraw gipsowych i cementowo-wapiennych

Usunąć należy, z obszarów w obrębie opracowań malarskich, wszystkie zaprawy wtórne: gipsowe i cementowo-wapienne. Zabieg ten jest konieczny, ze względu na niszczący wpływ spoiwa tego typu zapraw, powodujących destrukcję materiałów oryginalnych, szczególnie ze względu na uszczelniający charakter tego typu warstw, a także nośnik silnie higroskopijnych soli rozpuszczalnych w wodzie. Prace należy wykonać bardzo starannie, aby nie uszkodzić materiałów oryginalnych.

6. Wstępne wzmocnienie silnie zdeintegrowanych zapraw sztukatorskich i tynków.

Niektóre partie osypującego się tynku, ze względu na wysoki stopień dezintegracji, wymagają wstępnego wzmocnienia. Zabieg ten jest niezbędny ze względu na możliwość uszkodzenia oryginalnych bądź historycznych elementów dekoracji malarskich i sztukatorskich, w trakcie prac polegających na usuwaniu powierzchniowych czy też pod powierzchniowych nawarstwień. Wstępne wzmocnienie należy przeprowadzić poprzez nasycenie elementów porowatych preparatami zawierającymi częściowo skondensowany tetraetoksylan (np. Funcosil-Steinfestiger OH, lub KSE 300 E ®).

7- Ustabilizowanie spękań muru

Proponuje się wykonanie tego zadania po przedstawieniu komisji konserwatorskiej dokumentacji statyki budowli. Zaproponowane przez konstruktorów rozwiązania, ze szczególnym uwzględnieniem sugerowanych materiałów, wymaga uzgodnienia z nadzorem konserwatorskim w zakresie zabytków architektonicznych.

8- Uzupełnienie ubytków

Na powierzchni ścian i stropów widoczne są spękania tynku. Po usunięciu grubych nawarstwień farb współczesnych okaże się, czy są to pęknięcia wynikające z naprężeń konstrukcyjnych tworzących rozległe ubytki, czy tylko pęknięcia powierzchniowe w tynku, wynikające jedynie z różnicy naprężeń w wyniku zastosowania niewłaściwych materiałów posiadających różną wytrzymałość oraz stopień szczelności.

Po wzmocnieniu zdeintegrowanych partii oryginalnych lub/i historycznych, należy uzupełnić ubytek pigmentowaną zaprawą o spoiwie wapiennym z przymieszką hydrauliczną np. z trassem. Zaprawa ta musi posiadać właściwości zbliżone do właściwości materiału oryginalnego (w ramach wstępnych badań należy określić nasiąkliwość oraz czas kapilarnego przemieszczania się wody w oryginalnych zaprawach).

9- Wzmocnienie murów – spękania o rozwartości większej niż 3 mm (Sala Mieszczańska)

W związku z licznymi przemieszczeniami stropu w Sali Mieszczańskiej, po oczyszczeniu powierzchni ścian i stropów z nawarstwień farby, można spodziewać się pęknięć konstrukcyjnych muru lub stropu. Należy użyć specjalistyczne zaprawy wapienno-trasowe do

Program konserwatorski dla zabytkowych sal muzealnych Ratusza w Chełmnie

iniekcji. Przed przystąpieniem do zalania pustek w odpowiednio przygotowanych kieszeniach, należy dokonać „zszycia” rozwartych powierzchni w systemie HILTI (jedynie w warunkach suchego otoczenia) lub HeliFix za pomocą dedykowanych nie korodujących prętów stalowych.

10- Konserwacja polichromowanego plafonu w Sali Prawa Chełmińskiego (I p.) oraz polichromii i sztukaterii w Sali Mieszczańskiej (II p.)

Prace konserwatorskie jak również program konserwacji malowideł i sztukaterii powinni wykonywać dyplomowani konserwatorzy zabytków w dziedzinie malarstwa ściennego oraz elementów i detali architektonicznych. Dopiero po ustawieniu rusztowań i zapoznaniu się z problemami in situ, wykwalifikowani konserwatorzy w/w specjalności, powinni trafnie ocenić zakres problemów dotyczących zabezpieczenia i właściwej stabilizacji spękanego podłoża sufitu i ścian Sali Mieszczańskiej (we współpracy z konstruktorem), spękanych i odspojonych elementów sztukatorskich tamże, a także konserwowanych i rekonstruowanych malowideł ściennych (plafon w Sali Prawa Chełmińskiego oraz polichromie oryginalne i historyczne w Sali Mieszczańskiej). Wszelkie prace związane z usuwaniem wtórnych, szkodliwych naleciałości (zaprawy, kity, zabrudzenia, zaplamienia itp.), należy wykonywać po wstępnym wzmocnieniu i zabezpieczeniu oryginalnych oraz historycznych elementów.

W podsumowaniu należy podkreślić, iż wszystkie zabiegi przy zabytkowych elementach Sal Ratusza, takich jak: malowidła na płótnie, malowidła ścienne, płaskie ściany, elementy architektoniczne-dekoracyjne zabytkowych murów, muszą być wykonywane przez wykwalifikowanych konserwatorów dzieł sztuki (studia wyższe 6-letnie), w specjalności:

Konserwacja Elementów i Detali Architektonicznych

Konserwacja Malarstwa i Rzeźby Drewnianej Polichromowanej

Prace powinny być prowadzone pod nadzorem konserwatorskim przez Rzeczoznawcę MKiDN w wymaganej specjalności i zakresie.

